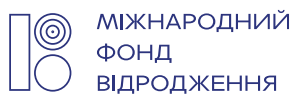

ЕНЕРГЕТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ:

АНАЛІЗ СТАТУС-КВО ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та в партнерстві з Міністерством закордонних справ України. Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження» та Міністерства закордонних справ України.

Дослідження можна завантажити на сайті DiXi Group (<http://dixigroup.org>).

© ГО «Діксі Груп», 2021 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА ТА МЕТОДОЛОГІЯ	4
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	5
РОЗДІЛ I. ОСНОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ	6
1.1. Енергетична дипломатія: поняття, функції, тенденції	6
1.2. Пріоритети енергетичної дипломатії	8
Варіант 1. Енергетична дипломатія як складова економічної дипломатії	8
Варіант 2. Енергетична дипломатія як складова безпекового компоненту зовнішньополітичної дипломатії	10
Варіант 3. Енергетична дипломатія як складова кліматичної дипломатії	10
Варіант 4. Енергетична дипломатія як самостійний напрямок дипломатії	12
Які пріоритети ми пропонуємо для України?	14
1.3. Стратегічні засади зовнішньої енергетичної політики	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	21
РОЗДІЛ II. ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІР ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ	22
2.1. Енергетична дипломатія в функціях українських державних органів	22
Президент України	24
Рада національної безпеки та оборони	24
Національний інститут стратегічних досліджень	25
Верховна Рада України	25
Кабінет Міністрів України	26
Міністерство закордонних справ України	27
Міністерство енергетики України	29
Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України	30
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України	30
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	32
НКРЕКП	32
2.2. Система міжвідомчої взаємодії та координації	32
2.3. Державно-приватне партнерство	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	50
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	51
Кейс: «Північний потік-2» – алгоритм дій	53

ПЕРЕДМОВА ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Історія з «Північним потоком-2» показала, наскільки важливою є дипломатія та системна робота з міжнародними партнерами для енергетичної безпеки країни. Однак, російський геополітичний проєкт – це лише один з «гарячих» викликів енергетично-міжнародного характеру, що постають перед Україною.

Наразі задачею експертної спільноти є попередити подібні загрози, та, що не менш важливо, звернути увагу на нереалізовані можливості в контексті міжнародної роботи України в сфері енергетики, – з подальшою допомогою публічній владі в їхній реалізації.

Саме тому команда DiXi Group вирішила заглибитися в тему енергетичної дипломатії України та цим розпочати дискусію. Ми питаємо себе та Вас, чим є енергетична дипломатія та чи існує вона в Україні; чи слід залучати додаткові ресурси й посилювати цей напрямок та чи є щось, що можна зробити вже тут і зараз; чим можуть допомогти приклади з інших країн, та які уроки можна вивчити з нашого власного досвіду.

Тож дане дослідження має на меті визначити яким чином працює система енергетичної дипломатії в Україні наразі, а також надати практичні рекомендації для її удосконалення. В його цілях командою DiXi Group та залученими аналітиками було проведено низку off the record інтерв'ю з дипломатами, представниками релевантних міністерств та експертами сфери. Паралельним напрямком нашої роботи був аналіз законодавчої бази, функціонального розподілу обов'язків залучених органів влади, а також закордонного досвіду організації системи енергетичної дипломатії.

Висновки з інтерв'ю, а також результати нашого кабінетного дослідження ми структурували в два розділи, з супутніми висновками та рекомендаціями.

У Розділі I викладено наше бачення змісту енергетичної дипломатії, а також пропозиції щодо моделі енергетичної дипломатії для України та огляд наявної законодавчої бази в цій сфері.

У Розділі II ми структуруємо функції відповідальних за здійснення енергетичної дипломатії акторів, вказуємо на проблеми наявної системи взаємодій, а також описуємо конкретні інструменти та підходи, що можна було б застосувати для посилення енергетичної дипломатії України – різного рівня складності запровадження та потенційної ефективності.

Команда DiXi Group хоче висловити глибоку подяку всім причетним до створення цього дослідження, зокрема нашим шановним респондентам, думки та бачення яких лягли в основу наших рекомендацій. Також, це дослідження не було б можливим без сприяння та підтримки з боку Міністерства закордонних справ України.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- ВРУ** – Верховна Рада України;
- ГУР Міноборони** – Головне управління розвідки Міністерства оборони України;
- ДАЕЕ** – Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України;
- ДПП** – державно-приватне партнерство;
- ЕСУ** – Енергетична стратегія України на період до 2035 року;
- ЄБРР** – Європейський банк реконструкції та розвитку;
- ЄЗК** – Європейський зелений курс (European Green Deal);
- ЄІБ** – Європейський інвестиційний банк;
- ЄС** – Європейський Союз;
- КМУ** – Кабінет Міністрів України;
- Міндовкілля** – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;
- Мінекономіки** – Міністерство економіки України;
- Міненерго** – Міністерство енергетики України;
- Мінінфраструктури** – Міністерства інфраструктури України;
- Міносвіти** – Міністерства освіти і науки України;
- МО** – міжнародна організація;
- НАТО** – Організація Північноатлантичного договору;
- НЕК Укренерго** – ПрАТ «Національна енергетична компанія „Укренерго“»;
- НІСД** – Національний інститут стратегічних досліджень;
- НКРЕКП** – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;
- НПЕК** – Національний план з енергетики та клімату;
- НПСВ** – Національний план скорочення викидів;
- ОЕСУ** – Об'єднана енергетична система України;
- ОЕСР** – Організація економічного співробітництва та розвитку;
- ООН** – Організація Об'єднаних Націй;
- ОПУ** – Офіс Президента України;
- ПЕК** – паливно-енергетичний комплекс;
- РЕІ** – Рада експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України;
- РНБО** – Рада національної безпеки і оборони України;
- РФ** – Російська Федерація;
- СБУ** – Служба безпеки України;
- СЗРУ** – Служба зовнішньої розвідки України;
- СНБ** – Стратегія національної безпеки України 2020 року;
- СПГ-технології** – технології скрапленого природного газу;
- США** – Сполучені Штати Америки;
- ТЕС** – теплова електростанція;
- ТЕЦ** – теплоелектроцентраль;
- ФРН** – Федеративна Республіка Німеччина;
- ЦОВВ** – центральні органи виконавчої влади;
- ЮНІДО** – Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку;
- ЮНКТАД** – Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку;
- ENTSO-E** – Європейська мережа операторів системи передачі електроенергії;
- G20** – Група Двадцяти
- G7** – Група Семи;
- R&D** – науково-дослідні роботи (research and development).

РОЗДІЛ I.

ОСНОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Зовнішня енергетична політика, у тому числі й енергетична дипломатія як її інструмент, є важливою ланкою реалізації національних інтересів держави. Сьогодні питання безперебійного й ефективного функціонування енергетичної системи виходить за межі внутрішньополітичного виміру: російська збройна агресія, глобальні та регіональні енергетичні процеси, а також двостороння міждержавна співпраця в сфері енергетики вимагають усе більш активної залученості до реалізації національних інтересів не лише фахівців-енергетиків, управлінців енергетичного сектору, але також і дипломатів, які добре знають, розуміють енергетичні питання.

Цей розділ присвячено визначенню основних понять «енергетичної дипломатії», опису моделей дипломатії, які використовуються в світі, та пропонується модель, яка може бути застосована в Україні як найбільш ефективна в нинішніх умовах.

1.1. Енергетична дипломатія: поняття, функції, тенденції

Для чого потрібна енергетична дипломатія

Розвиток світової енергетики останніх десятиліть, а саме поглиблення глобалізації, регіональної інтеграції, інтенсифікації торгівлі – показують, що енергетика як сфера вийшла за межі внутрішньої політики держави та додатково отримала потужний зовнішньополітичний компонент. Повноцінна реалізація енергетичної політики держави все частіше передбачає чітку взаємодію її внутрішньополітичної та зовнішньополітичної складових.

У цьому контексті окреме місце належить енергетичній дипломатії, завдання якої – (1) створювати умови для глобальної кооперації в енергетичній сфері, (2) акумулювати ресурси для протидії глобальним викликам сьогодення, пов'язаних з енергетичною безпекою, ціновою доступністю енергоресурсів та змінами клімату, (3) захищати національні інтереси держави через використання широкого спектру зовнішньополітичних інструментів (переговори, лобізм, санкції, ембарго тощо).

Це стосується не лише традиційних держав-лідерів в світовій енергетиці, але й України. Україна, як багато інших держав, є частиною світових та регіональних процесів – транскордонної торгівлі енергоносіями та інтеграції енергетичних ринків, міжнародних кліматичних ініціатив та міжнародної технологічної співпраці. Відтак, наша країна також повинна визначити в своєму зовнішньополітичному арсеналі енергетичну дипломатію як інструмент реалізації національних інтересів.

Для чого потрібна енергетична дипломатія Україні? Виокремлення енергетичної дипломатії

у зовнішній політиці України може допомогти у наступному:

- 1) посилити координацію органів державної влади** з проведення єдиного зовнішньополітичного курсу України в енергетичній сфері (т.зв. one voice policy);
- 2) покращити репутацію України** як надійного та передбачуваного партнера в енергетичній сфері;
- 3) посилити співпрацю** з іншими державами та міжнародними організаціями в енергетичній сфері;
- 4) сприяти виконанню зобов'язань** України за міжнародними договорами (угодами) та іншими міжнародними зобов'язаннями України в енергетичній сфері;
- 5) забезпечити захист інтересів** українських підприємств, установ, організацій паливно-енергетичного комплексу за кордоном;
- 6) сприяти залученню іноземних інвестицій в енергетичний сектор України**, розвитку науково-технічного потенціалу.

Поняття, виміри, задачі та ролі енергетичної дипломатії

Сьогодні не існує уніфікованого підходу до визначення терміну «енергетична дипломатія». Залежно від національних інтересів держави та викликів, що безпосередньо впливають на неї, наповнення поняття «енергетична дипломатія» може мати низку вимірів – безпековий, економічний, кліматичний, тощо. Важливо, щоб, визначаючи власний вимір енергетичної дипломатії, держава орієнтувалась на те, яким чином можна максимізувати свої стратегічні інтереси за рахунок двосторонньої або багатосторонньої співпраці¹.

Залежно від того, на якому вимірі енергетичної дипломатії фокусується держава, формуються задачі для її втілення. Наприклад, економічний вимір енергетичної дипломатії визначає за задачу доступ до ринків енергоносіїв та інфраструктури та залучення інвестиційного капіталу; кліматичний – досягнення цілей сталого розвитку та протидії змінам клімату; безпековий – посилення стійкості енергетичного сектору від можливих зовнішніх загроз. Залежно від того, як сформульовані пріоритети національних інтересів, може відрізнятись вимір енергетичної дипломатії, відповідно, задачі для неї.

Національний інтерес → вимір енергетичної дипломатії → задачі для енергетичної дипломатії.

Водночас, на національних рівнях існують певні особливості щодо формулювання та наповнення енергетичної дипломатії. Так, в американському дискурсі енергодипломатія є необхідною складовою національної безпеки, захисту прав людини та глобальної економіки². Іншим прикладом можна привести ЄС, де в рамках зовнішнього енергетичного діалогу фокус уваги зміщено до розбудови комунікаційної стратегії. План дій ЄС з енергетичної дипломатії (EU Energy Diplomacy Action Plan) робить акцент на розвитку кооперації та формуванні спільної комунікаційної політики. Документ робить акцент на тому, щоб говорити «одним голосом» у двосторонніх та багатосторонніх відносинах щодо енергетичних питань, а також просувати спільні «наративи» відносно ключових пріоритетів та викликів для енергетичної дипломатії ЄС й розвивати експертну платформу для комунікацій та обміну думками³.

1 Dixi Group, Енергетична дипломатія: світові приклади для України // https://dixigroup.org/storage/files/2016-09-15/web_energy_diplomacy_dixi_2016_ua_1.pdf

2 Georgetown University, Clinton in GU Speech: Energy Diplomacy Crucial for America // <https://www.georgetown.edu/news/clinton-in-gu-speech-energy-diplomacy-crucial-for-america/>

3 Council of the European Union, Council conclusions on Energy Diplomacy // <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10995-2015-INIT/en/pdf>

Аналізуючи практику різних країн в реалізації їхньої енергетичної дипломатії, ми пропонуємо сформулювати наступні **ролі енергетичної дипломатії**:

- медіаційна (посередницька) – підготовка та проведення переговорів, що стосуються енергетичних інтересів держави, а також окремих суб'єктів бізнесу;
- інтервенційна – здійснення легального дипломатичного впливу на міжнародні організації, іноземні уряди, підприємницькі та суспільні структури з метою забезпечення національних енергетичних інтересів;
- аналітична – збирання та аналіз інформації, яка стосується дво- та багатосторонніх відносин держави в енергетичній сфері;
- іміджева – здійснення заходів, спрямованих на створення та підтримку позитивного іміджу держави як надійного партнера в енергетичній сфері.

1.2. Пріоритети енергетичної дипломатії

Відмінності у підходах до формування зовнішньої політики в сфері енергетики, породжують різні пріоритети енергетичної дипломатії. Аналізуючи практики різних країн, ми виділили наступні можливі варіанти пріоритезації енергетичної дипломатії:

- енергетична дипломатія як складова економічної дипломатії;
- енергетична дипломатія як складова безпекової дипломатії;
- енергетична дипломатія як складова кліматичної дипломатії;
- енергетична дипломатія як самостійний напрямок дипломатії держави.

На нашу думку, енергетична дипломатія може існувати як окремий напрямок, так і комбінуватися з іншими темами. Щоб запропонувати найбільш вдалий варіант для України, ми проаналізували сильні та слабкі сторони кожного з пріоритетів на прикладі інших держав.

Варіант 1. Енергетична дипломатія як складова економічної дипломатії

Економічна дипломатія працює в першу чергу для забезпечення сталого розвитку країни та її економічної безпеки⁴. Ключове завдання економічної дипломатії – це допомагати просуванню вітчизняного бізнесу на зовнішні ринки, захищати економічні інтереси держави за кордоном, а також підвищувати її конкурентоспроможність на глобальному рівні.

Відповідно, досягнення окреслених завдань зовнішньої енергетичної діяльності можливо лише за умови скоординованої діяльності державних інституцій та енергетичних компаній, які працюють задля спільної мети, використовуючи наявні ресурси (копалини, інфраструктуру, технології, торговельні майданчики тощо)⁵. Важливу роль для енергодипломатії становлять енергетичні концерни та компанії, котрі виконують безпекову місію через їхню ключову роль в забезпеченні сталих поставок енергоресурсів до країни, а також збуту останніх на міжнародних ринках, залучення інвестицій, створення робочих місць та наповнення податками державного бюджету.

Тож з цією метою постають різного формату Ради або комунікаційні платформи, що діють при уповноважених міністерствах. Їх мета – лобіювати інтереси бізнесу назовні, масштабувати енергетичні проекти, експортувати ресурси, технології, ідеї тощо. В Україні, зокрема, існує аналогічний інструмент – Рада експортерів та інвесторів від егідою МЗС України (PEI)⁶.

4 Шаров О.М. (НІСД), Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи : монографія // https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/sharov_monografiya_ekonom_dyplomatiya_print_new.pdf

5 Rafał Hryniewiecki, Dyplomacja energetyczna – pomiędzy teorią a praktyką_2013, Integracja i kryzysy na lokalnych i globalnych rynkach we współczesnym świecie // https://www.academia.edu/5069439/Dyplomacja_energetyczna_pomiedzy_teorią_a_praktyką_2013_Integracja_i_kryzysy_na_lokalnych_i_globalnych_rynkach_we_współczesnym_swiecie

6 <https://rei.mfa.gov.ua/>

Кейс 1. Німеччина.

Для німецького бізнесу є важливим створення сприятливих умов для **просування експорту передових технологій** відновлюваних джерел та енергоефективності. Мета полягає у підтримці розвитку стійких енергетичних систем у всьому світі та створенні надійних умов інвестування та реалізації бізнес-процесів для німецьких компаній.

Саме тому МЗС перебуває у постійному контакті з німецькими компаніями, які працюють за кордоном, а також надає їм можливості для представлення своїх позицій та технологічних рішень в рамках двосторонніх та багатосторонніх переговорів та заходів. Особливо варто виділити **Ініціативу енергетичного експорту Мінекономергеро**, яка передбачає цілий ряд інструментів підтримки німецького бізнесу, включно з заходами торговельної політики, що полегшують доступ до зовнішніх ринків, а також точковою допомогою на всіх етапах експорту⁷.

Федеральне Мінекономергеро також започаткувало **Ініціативу енергетичного партнерства та енергетичного діалогу**, що є одним з ключових інструментів зовнішньоекономічної політики міністерства. У рамках цієї ініціативи партнери спільно узгоджують тематичні пріоритети та конкретні заходи, регулярно комунікують. За результатами роботи ініціативи видаються щорічні звіти, які є доступними для широкого загалу та надають чітку кількісну та якісну інформацію з конкретними кейсами⁸.

Кейс 2. Норвегія

Близько 90% енергетичного комплексу Норвегії знаходиться у державній власності. Тож найбільшими та найвпливовішими компаніями в енергосекторі є саме державні гіганти.

З метою ефективного просування їх інтересів на міжнародних ринках була створена платформа **Norwegian Energy Partners (NORWEP)**. Її головною ціллю є зміцнити позиції та конкурентні переваги національних енергокомпаній, всіляко сприяти взаємодії останніх з міжнародними партнерами, просувати технологічне та експертне лідерство Норвегії у світі. Засновниками і учасниками платформи є профільні Міністерства, проф-спілки, асоціації, федерації та найбільші енергетичні компанії. Тож, **NORWEP** – це платформа просування енергетичних інтересів та підтримки синергії між урядом і бізнесовими структурами⁹.

Також, уряд Норвегії всіляко сприяє розвитку «зелених» стартапів за участю норвезьких компаній у країнах, що розвиваються Південної та Східної Африки, Центральної Америки та Південно-Східної Азії. З цією метою було створено **Norfund** – приватну інвестиційну компанію, засновану норвезьким Стортингом (парламентом), Міністерством закордонних справ Норвегії та **Норвезьким агентством по співробітництву з метою розвитку (Norad)**, котре знаходиться при МЗС Норвегії (опікується питаннями клімату та лісів)¹⁰.

7 Federal Ministry for Economic Affairs and Energy. Export initiatives: Finding new markets [online] <https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Dossier/export-initiatives.html>

8 Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. ENERGIEPARTNERSCHAFTEN UND ENERGIEDIALOGUE <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Energie/internationale-energiepolitik-2.html>

9 <https://www.norwep.com/>

10 <https://www.norfund.no/app/uploads/2020/02/Norwegian-Ministry-of-Foreign-Affairs-Business-Development-PDF.pdf>

Варіант 2. Енергетична дипломатія як складова безпекового компоненту зовнішньої політики

Безпековий вимір енергетичної дипломатії стосується, серед іншого, безперешкодного доступу та цінової доступності до **енергетичних ресурсів, які є стратегічно важливими для сталого функціонування національних економік**. Насамперед, йдеться про посилення стійкості енергетичних систем до можливих зовнішніх загроз, диверсифікацію джерел та шляхів постачання енергоресурсів, а також про традиційний доступ до енергетичних ресурсів та їх транспортування, до забезпечення критичними мінералами, роль яких буде зростати у майбутньому. Тож **енергетична дипломатія в парадигмі безпекового компоненту зовнішньополітичної політики спрямована на забезпечення національної енергетичної безпеки**¹¹. Поозиціонування енергетичної дипломатії як безпекового інструменту зовнішньої політики властиво в першу чергу країнам, залежним від імпорту енергоносіїв.

Кейс 3. Польща

Польща є лідеркою Ініціативи трьох морів '3SI', що об'єднує 12 країн-членів ЄС між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями (Австрія, Болгарія, Естонія, Хорватія, Литва, Латвія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія та Угорщина). Партнерами 3SI є США, Німеччина та Європейська комісія. Країна таким чином намагається сприяти економічному зростанню та енергетичній безпеці, а також розвитку транспортних, енергетичних та цифрових зв'язків. Метою співробітництва цих країн є пошук альтернатив енергетичній залежності від Росії. Однією з цілей є побудова інфраструктури, що забезпечує імпорт газу від інших постачальників до Польщі та Хорватії, а також подальше транспортування до інших східноєвропейських країн, зокрема тих, що належать до регіону трьох морів¹².

Варіант 3. Енергетична дипломатія як складова кліматичної дипломатії

Кліматична дипломатія має на меті збереження **природних ресурсів та уповільнення зміни клімату завдяки координації зусиль на міжнародному рівні**. Глобальна зміна клімату, що є об'єктом кліматичної дипломатії, несе в собі не лише масштабні природні небезпеки для суспільства, але й є каталізатором для зміни господарської діяльності, поведінкових звичок людини та вимагає трансформації ключових для функціонування людства сфер, зокрема енергетичної, будівельної, транспортної, сільськогосподарської та промислового виробництва.

В основі Йоханесбургської декларації стійкого розвитку (2002) закладено єдність трьох компонентів: економічний і соціальний розвиток за умови збереження навколишнього середовища. Тож досягнення окресленої мети можливо лише завдяки консолідованим зусиллям всіх акторів міжнародних екологічних відносин включаючи державні інституції, бізнес акторів та громадянське суспільство¹³.

Враховуючи поступальний розвиток концепції «кліматичної дипломатії» на глобальному рівні, **зростає інтеграція між кліматичною та енергетичною дипломатією та пошук нових інструментів (форм) взаємодії останніх**.

11 Lorenzo Colantoni, The Necessary Dream of a European Energy Diplomacy // <https://www.elektormagazine.com/news/the-necessary-dream-of-a-european-energy-diplomacy>

12 <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/inicjatywa-trojmorza--przechodzimy-do-dzialania>

13 Johannesburg Declaration on Sustainable Development // <https://digitallibrary.un.org/record/499757?ln=en>

Більш того, в умовах енергетичного переходу кліматична дипломатія часто стає складовою економічної та безпекової дипломатії. Адже на порядку денному стоїть завдання задоволення одночасного потреб енергетичного сектору, сталого економічного розвитку та збереження належного рівня екологічної безпеки держави.

Кейс 1. Німеччина

МЗС ФРН підтримує Міністерство довкілля, охорони природи та ядерної безпеки у міжнародній кліматичній діяльності. До того ж, у МЗС функціонує окремий сектор зовнішньополітичних кліматичних та природоохоронних питань в рамках департаменту економіки та сталого розвитку¹⁴. Німецькі дипломатичні місії працюють над розвитком кліматичної політики у державах перебування, сприяють діалогу з ключовими партнерами щодо імплементації Паризької угоди, а також просувають відповідні проекти в рамках фінансування кліматичного фонду МЗС.

Одними з ключових сфер діяльності Представництва ФРН при ООН є питання розвитку, навколишнього середовища та стійкості¹⁵. Також німецькі дипломати приділяють увагу економічному та екологічному «кошику» ОБСЄ. Наприклад, це питання було пріоритетом німецького головування в ОБСЄ у 2016 році¹⁶. Енергетична політика, а також охорона навколишнього середовища та сталого розвитку є основними пріоритетами діяльності Представництва ФРН при ОЕСР¹⁷.

Окрім того, у Посольстві ФРН у Кенії відкрито перший окремий відділ з питань навколишнього середовища¹⁸. Основною метою енергетичного партнерства є підтримка держави-партнера (наразі ФРН розвиває повноцінне зовнішньоенергетичне партнерство з 23 державами світу, включаючи Україну) у розширенні використання електроенергії з відновлюваних джерел, сприянні енергоефективності та поширенні сучасних енергетичних технологій. Таким чином, забезпечується стійке енергопостачання та одночасно робиться внесок у захист клімату, поширення ринкових механізмів, а також в просуванні німецьких компаній. Як наслідок, у перспективі підвищується рівень енергетичної безпеки Німеччини, в унісон з виконанням кліматичних цілей¹⁹.

МЗС Німеччини розбудовує відкритий публічний діалог із регіональними організаціями, громадянським суспільством й експертними громадами щодо розвитку кліматичної дипломатії через різноманітні інформаційні заходи. В рамках ініціативи «Кліматична дипломатія» (започаткована німецьким МЗС спільно з аналітичним центром Adelfi) 9 вересня 2014 р. дипломати з трьох країн організували Німецько-британсько-французький День кліматичної дипломатії. Саме активність німецьких дипломатів дала поштовх до проведення Тижнів кліматичної дипломатії на рівні посольств-держав членів ЄС²⁰.

Кейс 2. Норвегія

Міністерство закордонних справ і Міністерство клімату та навколишнього середовища

14 <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/215270/e1f4e609307319ef2b7e3885c879ad66/organisationsplan-data.pdf>

15 <https://new-york-un.diplo.de/un-en/themen/development-environment-and-sustainability/910670?openAccordionId=item-894460-2-panel>

16 <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/internationale-organisationen/osze>

17 <https://paris-oecd.diplo.de/oecd-de/service>

18 <https://nairobi.diplo.de/ke-de/vertretungen/kenia/abteilungen/1607364?openAccordionId=item-1666896-3-panel>

19 <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/energie/energiepartnerschaften/238784>

20 <https://www.climate-diplomacy.org/about-climate-diplomacy>

Норвегії підтримує на експертному рівні функціонування Консультаційної мережі по приватному фінансуванню (PFAN). Це глобальна експертна мережа, котра забезпечує безкоштовну експертну та консультаційну підтримку підприємців у сфері ВДЕ та адаптації до зміни клімату на ринках країн, що розвиваються. PFAN працює під егідою ООН із промислового розвитку (UNIDO) та Партнерства з відновлюваних джерел енергії та енергоефективності (REEEP). Також, МЗС Норвегії надає фінансову підтримку Міжнародній ініціативі в області енергетики і клімату «Energy+», мета якої забезпечити доступ до сталої енергії і скорочення викидів парникових газів у країнах-партнерах, що розвиваються, шляхом розширення доступу до відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності²¹.

Кейс 4. Румунія

Координатором зеленого переходу в Румунії є Міністерство охорони навколишнього середовища та кліматичних змін. Втім, Міністерство закордонних справ Румунії ініціювало мережу кліматичної дипломатії²², яка об'єднує 18 румунських дипломатичних місій по всьому світу та заохочує співпрацю між місцевою владою Румунії та інших країн з питань сталого розвитку та клімату.

Варіант 4. Енергетична дипломатія як самостійний напрямок дипломатії

Попри те, що найчастіше енергетична дипломатія є інтегрованою в більш широкі зовнішньополітичні задачі, особливості зовнішніх викликів або специфічні цілі національної безпеки країни іноді сприяють появі або більш відокремлених функцій енергетичної дипломатії (наприклад, енергетична дипломатія Росії), або виділення в її рамках більш вузьких напрямів, як-то – газова чи атомна дипломатія, зелена або воднева дипломатія.

Кейс 5. РФ

Російська Федерація використовує енергетичну дипломатію як самостійний напрямок та як базис для просування економічних і політичних інтересів на зовнішній арені. В трьох енергетичних стратегіях Росії на період до 2020²³, 2030²⁴ та 2035²⁵ року підкреслювалось, що енергетичні ресурси використовуються державою для досягнення зовнішньополітичних та економічних переваг на міжнародній арені. Зрощеність енергетичного корпоративного сектору з провідними політичними структурами не дозволяє окремо виділити економічні та політичні інтереси російської зовнішньоенергетичної політики. На стратегічному рівні основним завданням російської енергетичної дипломатії є використання ресурсного потенціалу для створення союзів з провідними світовими лідерами та як інструмент впливу, а часом і тиску, на союзників та конкурентів. На тактичному рівні енергетична дипломатія лобіює інтереси російських енергокомпаній, зацікавлених у розширенні ринків збуту та у збереженні високих цін на вуглеводні, а також, з іншого боку, використовує ресурси компаній у своїх геополітичних цілей та всупереч економічних інтересів перших.

21 <https://www.reeep.org/norway>

22 <https://china-cee.eu/2021/07/07/romania-external-relations-briefing-romania-has-launched-the-climate-diplomacy-pilot-network/>

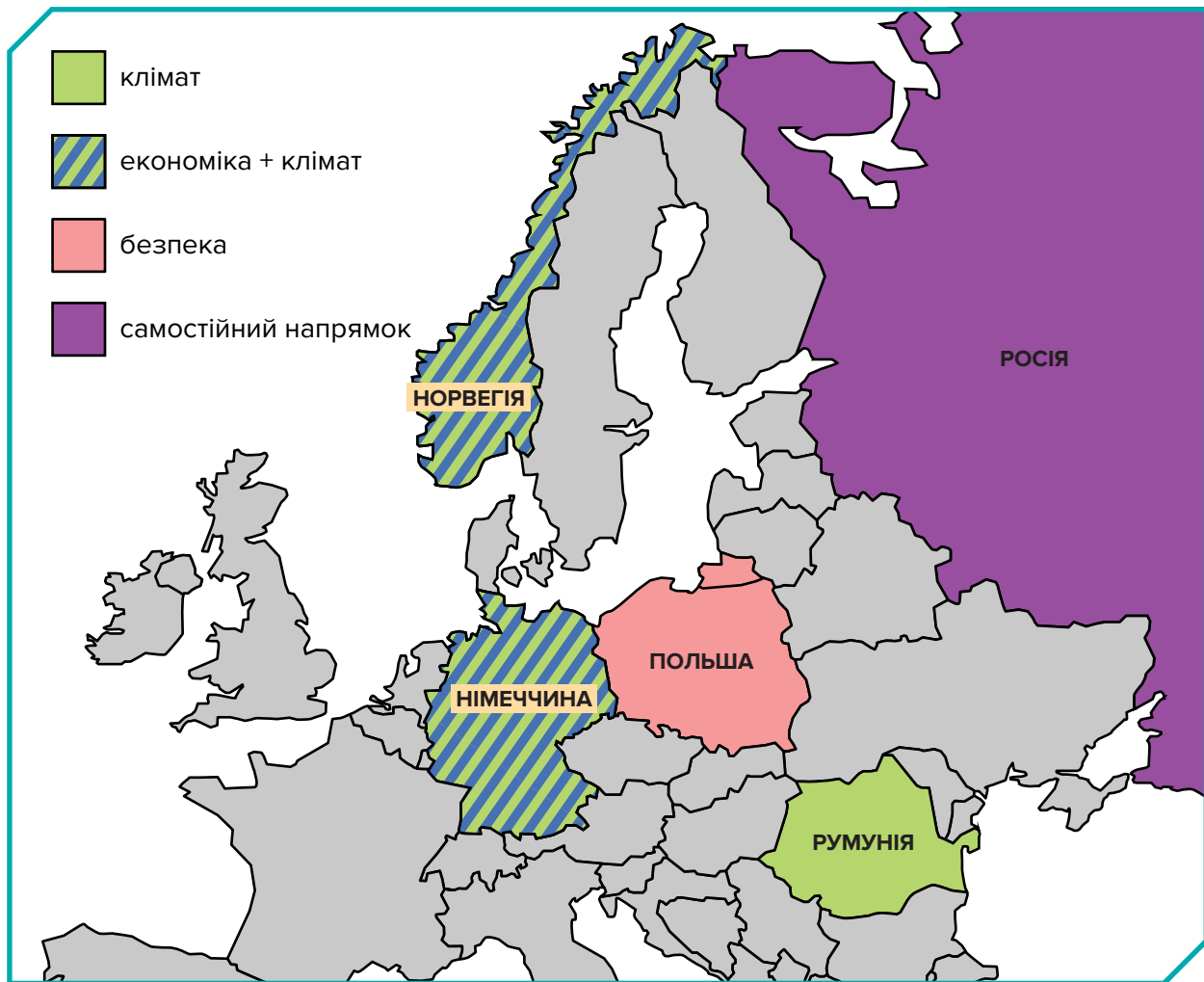
23 <https://docs.cntd.ru/document/901872984>

24 <https://minenergo.gov.ru/node/15357>

25 <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

Окрім того, починаючи з 2010 року російська енергетична дипломатія стала обов'язковою частиною університетських навчальних програм. У профільних ВУЗах країни для майбутніх дипломатів викладають такі спецкурси як «Трубопровідні проекти як фактор збереження геополітичного впливу Росії», «Енергетична політика США на російському геополітичному просторі», «Міжнародні інвестиції як об'єкт енергетичної дипломатії», «Дипломатичні інструменти управління міжнародними боргами» тощо.

Енергетична дипломатія в структурі зовнішньої політики

Які пріоритети ми пропонуємо для України?

Визначаючи вимір енергетичної дипломатії в Україні та подальші задачі для неї, безумовно, потрібно орієнтуватись на вже прийняті стратегічні документи, де визначаються національні інтереси. Крім того, варто також врахувати міжнародні тенденції, які існують сьогодні у світі.

Що стосується прийнятих стратегічних документів, ті з них, де можна виділити національні інтереси, що потім окреслять потрібний вимір енергетичної дипломатії України, описані у наступному розділі. Коротко можна навести їх перелік – це Енергетична Стратегія України до 2035 року, «оновлений НВВ» або «НВВ2», Стратегія екологічної безпеки та адаптації до змін клімату, а також майбутній План з енергетики та клімату, який Україна має прийняти в рамках зобов'язань України перед Енергетичним Співтовариством.

Що стосується зовнішніх тенденцій, які варто взяти до уваги, ми пропонуємо звернути увагу на наступні:

- Енергетичний перехід / транзит, що передбачає (1) підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів, впровадження енергозберігаючих технологій, розвиток та використання альтернативних джерел енергії; (2) пріоритетний розвиток відновлювальної енергетики; (3) запровадження ефективної системи прогнозування та стратегічного планування розвитку енергетичного сектору та його інтеграції з іншими секторами.
- Зменшення залежності від третіх країн, що використовують енергетичні ресурси як зброю в гібридних війнах та подальша диверсифікація, що передбачає (1) нарощування власного потенціалу для забезпечення енергією; (2) посилення стійкості та захист енергетичної інфраструктури; (3) інтеграції енергетичних ринків України з енергетичними ринками держав-членів Європейського Союзу та системи європейської енергетичної безпеки; (4) створення системи стратегічних резервів паливно-енергетичних ресурсів;
- Запровадження Європейського зеленого курсу, що передбачає (1) модернізація та підвищення енергетичної ефективності роботи підприємств; (2) збільшення частки виробництва енергії з відновлюваних джерел в енергетичному балансі; (3) зниження рівня викидів у всіх секторах економіки; (4) модернізація та технологічне оновлення енергетичної інфраструктури.

Що стосується зовнішніх тенденцій, які варто взяти до уваги, ми пропонуємо звернути увагу на наступні:

Запровадження Європейського зеленого курсу, що передбачає (1) модернізація та підвищення енергетичної ефективності роботи підприємств; (2) збільшення частки виробництва енергії з відновлюваних джерел в енергетичному балансі; (3) зниження рівня викидів у всіх секторах економіки; (4) модернізація та технологічне оновлення енергетичної інфраструктури

Зменшення залежності від третіх країн, що використовують енергетичні ресурси як зброю в гібридних війнах та подальша диверсифікація, що передбачає (1) нарощування власного потенціалу для забезпечення енергією; (2) посилення стійкості та захист енергетичної інфраструктури; (3) інтеграції енергетичних ринків України з енергетичними ринками держав-членів Європейського Союзу та системи європейської енергетичної безпеки; (4) створення системи стратегічних резервів паливно-енергетичних ресурсів

Енергетичний перехід / транзит, що передбачає (1) підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів, впровадження енергозберігаючих технологій, розвиток та використання альтернативних джерел енергії; (2) пріоритетний розвиток відновлюваної енергетики; (3) запровадження ефективної системи прогнозування та стратегічного планування розвитку енергетичного сектору та його інтеграції з іншими секторами

При виборі конкретної моделі для України, слід також врахувати потенційні сильні та слабкі сторони кожного з підходів.

Порівняльна таблиця 1. Варіанти пріоритетів енергетичної дипломатії: сильні та слабкі сторони для України

Сильні сторони для України	Слабкі сторони для України
<ul style="list-style-type: none"> ■ Синергія між бізнесом та державними акторами у просуванні енергетичних інтересів на зовнішній арені, що дає скоординованість дій та дозволяє «говорити одним голосом» на міжнародних майданчиках; ■ Крос-секторальна взаємодія акторів у просуванні енергетичних інтересів на зовнішні ринки, наприклад, взаємодія між виробниками електроенергії та оператором системи передачі щодо інтеграції України до ENTSO-E та доступу до європейських ринків з метою експорту електроенергії. Інший приклад: індустріальні корпорації всебічно підтримують інтеграцію ОСП до ENTSO-E з метою подальшого доступу до лібералізованих європейських ринків електроенергії; ■ Долучення до міжнародних ринків енергоресурсів (газ, нафта, вугілля), технологій та обладнання («розумні» мережі, системи накопичення, водневі технології, сонячні панелі тощо), а також капіталів; ■ Участь у міжнародних економічних організаціях глобального та регіонального рівня, що сприяє посиленню економічних зв'язків та співпраці. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Безпековий компонент постачання та доступу до енергоресурсів залишається поза увагою, або враховується меншою мірою, як, наприклад, купівля дешевої електроенергії у РФ та Білорусі з січня 2021 року всупереч фактору російсько-української війни та пріоритетного завдання на інтеграцію до європейської мережі енергооператорів; ■ Питання клімату, екології та сталого розвитку можуть бути нівельовані за умови, коли дані принципи не лежать в основі економічної моделі розвитку держави; ■ Кібербезпека функціонування енергетичного комплексу розглядається у розрізі доступу та купівлі певних технічних рішень, натомість знижується фокус уваги щодо науково-дослідних та інноваційно-технічних досліджень у зазначеній царині, в результаті чого держава та компанії рухаються у фарватері запропонованих рішень, а не є ініціатором змін.

<ul style="list-style-type: none"> ■ Участь у міжнародних безпекових організаціях регіонального і глобального рівнів, що сприяє налагодженню діалогу та створенню безпекових систем в енергетичній галузі; ■ Об'єднання широкого кола акторів для захисту і просування національних енергетичних інтересів, а також протистояння загрозам зі сторони постачальників; ■ Розробка та впровадження планів попередження небезпек (резервування енергоносіїв, встановлення двосторонніх зв'язків із сусідніми країнами щодо аварійної підтримки тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Концентрація на захисті існуючого статусу-кво в енергетичній сфері, натомість поза увагою залишаються економічні пріоритети та фокус на розвиток енергетичного сектору; ■ Розподіл країн на союзників та суперників призводить до позиції конфронтації, ніж до пошуку можливостей для співпраці.
<ul style="list-style-type: none"> ■ Реалізація політичного, безпекового та економічного діалогу крізь призму захисту навколишнього середовища та сталого енергетичного розвитку, тобто залученість та розбудова діалогу з усіма стейкхолдерами; ■ «Озеленення» порядку денного міжнародних відносин дозволяє країні рухатись у пріоритетах основних світових лідерів та міжнародних організацій; ■ Пріоритезація реформування та «перезавантаження» енергетичного сектору до вуглецево-нейтрального, а відповідно й створення нових бізнесів та робочих місць. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Потреба у підготовці відповідних фахівців з вузькою кваліфікацією, а також створення інституціональних структур у відповідних міністерствах; ■ Цілі з декарбонізації енергетики лишають поза увагою техніко-безпекові компоненти функціонування енергетичних систем.

<ul style="list-style-type: none"> ■ Враховуючи дедалі більш конкурентоспроможне геоелекономічне середовище, включаючи конкуренцію за частку ринку, контроль над інноваційними технологіями та нові ланцюжки постачань, енергетична дипломатія сприятиме посиленню та просуванню економічних інтересів національного бізнесу та політичних пріоритетів; ■ Більш комплексне охоплення питань, енергетики на міжнародному рівні, менш складний вибір у пріоритезації; ■ Активна участь на ринку високих технологій та інновацій в енергетичній сфері сприятиме експорту до країни та імплементації технічних рішень, що не лише підтримуватиме безпеку функціонування енергосистеми, але й сприяють створенню умов для розвитку бізнесу; ■ Об'єднання всіх стейкхолдерів для просування національних інтересів та створення переговорних платформ щодо енергетичних проблем / криз / питань. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Брак фахівців-дипломатів, які б знали на технічних, ринкових та міжнародно-політичних питаннях функціонування енергетичного комплексу. ■ Вимагає додаткових фінансових ресурсів для підготовки вузькоспеціалізованих фахівців, наприклад, з газової дипломатії або водневої дипломатії тощо. ■ Досягнення геополітичних інтересів або переваг, використовуючи енергетику як інструмент, призводить до формування коаліції з протидії.
--	---

За нашим спостереженням, в світі енергетична дипломатія **все більше виокремлюється як особливий вид зовнішньоекономічної діяльності**, що спрямований на реалізацію завдань енергетичної й кліматичної (часто об'єднаної) політики держави та нейтралізацію ризиків та загроз для енергетичної безпеки (див. кейси Німеччини та Норвегії в Розділі 1.2). Тобто йдеться про **гібридний варіант енергетичної дипломатії в складі економічної дипломатії з посиленними безпековим та кліматичним компонентами**, яку ми пропонуємо застосувати в Україні.

На нашу думку, при формуванні ефективної системи енергетичної дипломатії України доцільним є базуватися на підході, за якого енергетична дипломатія виступає у якості пріоритетного виміру у складі економічної, політико-безпекової або кліматичної дипломатії. Це допоможе одночасно підвищити якість представлення та захисту енергетичних інтересів і виділити на це мінімально необхідні ресурси. Разом із цим, це вимагає від уряду (в першу чергу, Міністерства енергетики та МЗС) прийняти рішення щодо пріоритезації вимірів енергетичної дипломатії та, відповідно, першочергових тем і напрямків.

Такий варіант передбачає активне залучення багатьох державних органів всередині країни, що, при цьому, передбачає виокремлення єдиного координаційного центру. **Саме комплексний, інтегрований підхід, коли різні міністерства та відомства, а також представники енергетичного бізнесу, під егідою єдиного координаційного центру, вирішують одразу декілька стратегічних завдань, може створити максимально позитивний ефект для енергетичної дипломатії та дати змогу посилити позиції України на регіональних енергетичних ринках і зайняти лідируючі позиції у загальносвітовому тренді декарбонізації та енергетичного переходу.**

1.3. Стратегічні засади зовнішньої енергетичної політики

Оскільки різні виміри енергетичної дипломатії спираються на конкретні національні цілі в енергетиці, важливим моментом є наявність чітко визначеної стратегії внутрішньої енергетичної політики. Тому необхідною передумовою для ефективного функціонування цієї системи є наявність якісного базису – національних стратегічних документів та інших законодавчих актів, що регламентували б пріоритети енергетичної політики країни, та, відповідно, давали б орієнтири для зовнішньої політики в сфері енергетики.

Нижче Вашій увазі пропонуємо огляд основних, на нашу думку, документів, що разом формують основу енергетичної політики країни та містять положення щодо зовнішньоенергетичної діяльності держави.

Таблиця 2. Огляд документів, що формують рамкову основу зовнішньої енергополітики України

<p>Угода про асоціацію України з ЄС</p>	<p>Відповідно до Конституції України, стратегічним курсом держави є набуття членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. Угода про асоціацію України з ЄС²⁶ (глава «Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику») передбачає наступний ряд механізмів просування зовнішньоенергетичних інтересів України на європейському просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ своєчасний обмін інформацією про енергетичний баланс та потоки енергоносіїв задля імплементації енергетичних стратегій та політик і розвиток/опрацювання прогнозів та сценаріїв, а також удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектора; ■ ефективні механізми вирішення потенційних кризових ситуацій в енергетиці, створення яких передбачено цією угодою; ■ співробітництво в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року²⁷; ■ міжнародне технічно співробітництво у сфері енергетики, зокрема, з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Європейським банком з реконструкції і розвитку (ЄБРР) та іншими міжнародними фінансовими організаціями; ■ науково-технічне співробітництво та обмін інформацією з метою розвитку та удосконалення технологій у сфері виробництва енергії, її транспортування, постачання та кінцевого споживання, надаючи особливу увагу енергозберігаючим і екологічно безпечним технологіям; ■ співробітництво в рамках європейських та міжнародних органів стандартизації в енергетичній сфері.
--	--

26 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n2176

27 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text

<p>Енергетична стратегія України на період до 2035 року</p>	<p>Стратегічні засади зовнішньої енергетичної політики України визначає Енергетична стратегія України на період до 2035 року (ЕСУ)²⁸, яка окреслює стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України. Метою ЕСУ є забезпечення потреб суспільства та економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб для гарантування поліпшення умов життєдіяльності суспільства через зниження енергоємності економіки, а також диверсифікації джерел і шляхів постачання енергоресурсів, нарощування вітчизняного виробництва.</p> <p>Зауважимо, що в ЕСУ окремо підкреслюються наступні два пріоритетні завдання зовнішньоенергетичної політики:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ у короткостроковій перспективі – кардинальний перегляд контрактних відносин з РФ через переговорний процес у тристоронньому форматі ЄС-Україна-РФ, з метою внесення змін до схеми приймання-передачі транзитних обсягів газу із західного на східний кордон України за сприяння Європейського Союзу; ■ на постійній основі – стала диверсифікація поставок газу, з мінімізацією залежності від будь-якого окремо взятого постачальника або маршруту. <p>Відповідальність за розробку ЕСУ, моніторинг результатів, координація та уточнення заходів з її реалізації покладається на Міністерство енергетики України. Крім того, Стратегія окреслює сферу повноважень інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ).</p>
<p>Оновлений національно визначений внесок України до Паризької угоди 2015 р.</p>	<p>Відповідно до оновленого Другого національного визначеного внеску України до Паризької угоди 2015 р. (НВВ2)²⁹, ціллю України є скорочення викидів парникових газів на 65% у 2030 році від рівня 1990 року (з урахуванням усіх секторів економіки). Така ціль має бути досягнена на національному рівні і потребуватиме міжнародної співпраці відповідно до статті 6 Паризької угоди³⁰, доступу до фінансових ресурсів і трансферу технологій, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ дотримуватися добровільної співпраці при виконанні своїх національно визначених внесків для забезпечення підвищення амбітності; ■ брати участь у спільних підходах, заохочувати сталий розвиток і забезпечувати екологічну цілісність та прозорість, у тому числі у сфері врядування, застосовувати посилений облік; ■ сприяти наданню допомоги Сторонам – країнам, що розвиваються, що є особливо вразливими до несприятливих наслідків зміни клімату, для покриття їхніх витрат на адаптацію до зміни клімату; ■ посилення участі державного та приватного секторів у реалізації національно визначених внесків, та створення можливостей для координації між інструментами та відповідними організаційними структурами.

28 Енергетична стратегія України на період до 2035 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>

29 <https://mepr.gov.ua/files/03082021/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D0%9D%D0%92%D0%92%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D1%83.pdf>

30 https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

<p>Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року</p>	<p>Наразі в Україні схвалено Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року³¹. Ця стратегія визначає крос-секторальні проблеми, які потребують розв'язання:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ низький рівень попередження кліматичних загроз та точкове реагування щодо усунення наслідків і відшкодування збитків без подальшого стратегічного планування підходів до адаптації на середньо- та довгостроковий періоди; ■ відсутність системних секторальних та міжсекторальних досліджень з оцінки ризиків, уразливості та прогнозування зміни клімату на національному та регіональному рівнях; ■ недостатня міжвідомча координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; ■ нестача фінансових та економічних механізмів запровадження заходів з адаптації до зміни клімату. <p>У результаті реалізації Стратегії очікується, зокрема, постійне проведення міжнародних переговорів щодо підготовки та реалізації транскордонних проєктів з адаптації до зміни клімату, а також ідентифікація міжнародних баз даних про найкращі доступні технології, спрямованих на адаптацію до зміни клімату та просування страхових та інші фінансових продуктів для стійких інвестиційних рішень.</p>
<p>Стратегія енергетичної безпеки</p>	<p>Стратегічний документ в сфері енергетичної безпеки³², чинний з 2021 по 2025 рік, що визначає мету, стратегічні цілі та завдання державної політики України у даній сфері, а також загрози енергетичній безпеці та принципи збереження енергетичної безпеки. В Стратегії враховані зовнішні виклики та загрози енергетичній безпеці при прогнозуванні змін в енергетичній сфері. Наприклад, сценарій «позитивної трансформації» базується на незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, зокрема виділяють такі фактори як покращення інвестиційного середовища на енергетичних ринках та синхронізацію ОЕС України з енергосистемою ЄС.</p>
<p>Національний план з енергетики та клімату (НПЕК)</p>	<p>Як договірною стороною Енергетичного Співтовариства, Україна взяла зобов'язання подати Національний план з енергетики та клімату (Міністерство енергетики відповідальне за процес розробки проєкту НПЕК) до кінця 2020 року.</p> <p>Відповідно до Указу Президента №837/2019³³ інтегрований План повинен бути підготовлений та схвалений до 30 вересня 2020 року. Однак, наразі інформація про офіційне затвердження НПЕК відсутня, а співпраця України з Енергетичним Співтовариством не відображає необхідного прогресу.</p>

Попри наявність вищеперелічених документів, чинна законодавча основа дає лише загальні уявлення щодо пріоритетів енергетичної політики України (й зовнішньоенергетичного виміру зокрема), частково є застарілою й потребує оновлення (як ЕСУ до 2035 року), або ж лише знаходиться на етапі доопрацювання та затвердження (НПЕК). Це, у свою чергу, створює **невизначеність щодо українських пріоритетів та непристосованість законодавчого базису в сфері енергетичної політики для формування на його основі чіткого плану дій для енергетичної дипломатії.**

31 <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-ekologichno-a1363r>

32 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text>

33 <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>

Варто відмітити, що в 2018 році було розроблено та направлено на розгляд **законопроект «Про засади державної політики у сфері енергетичної безпеки України»³⁴**. В ньому було запропоновано законодавчі визначення релевантної термінології (зокрема, поняття «енергетична безпека» та «енергетична дипломатія») та перелік національних інтересів України в сфері енергетичної безпеки, а також створення посади Уповноваженого з питань енергетичної безпеки при Президенті України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

1. Наразі не існує уніфікованого підходу до визначення терміну «енергетична дипломатія». Разом із тим, залежно від пріоритетів національної безпеки держави, існують різні пріоритети в рамках енергетичної дипломатії – наприклад, економічний, безпековий чи кліматичний. Кожна країна сама формує свій набір пріоритетів, і надає енергетичній дипломатії різні ролі – від простого представлення інтересів держави до специфічних, наприклад, іміджевих.
2. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що часто країни створюють комбіновані варіанти, надаючи енергетичній дипломатії кілька пріоритетів у своїх діяльності. Деякі країни (США чи Росія) виділяють енергетичну дипломатію як окремий вимір зовнішньополітичної роботи. Разом із тим, усе більше країн роблять невід’ємною частиною своєї енергетичної дипломатії питання боротьби зі змінами клімату, екології, розвитку чистих джерел енергії.
3. Україна повинна самостійно пріоритезувати свої цілі в рамках енергетичної дипломатії, які найкраще б відповідали національним інтересам. Для того, щоб визначитися з пріоритетом (чи комбінацією пріоритетів), потрібно спиратись як на аналіз міжнародних тенденцій, так і на цілі та задачі, сформульовані у стратегічних енергетичних документах держави. Серед міжнародних тенденцій, які варто врахувати, є питання енергетичного переходу, зменшення залежності від джерел та шляхів постачання енергетичних ресурсів зовні, а також реалізація ЄЗК ЄС. Стратегічні документи, на які варто звернути увагу при визначенні пріоритетів енергетичної дипломатії – Угода про Асоціацію, Енергетична Стратегія України, оновлений «НВВ», або «НВВ2»; «Зеленого Курсу» - або «ЄЗК», або «Європейського зеленого курсу» та проєкт Національного плану з енергетики та клімату.
4. Зважаючи на досвід інших країн, описані тенденції та визначені стратегічні документи, ми пропонуємо обрати як пріоритет для України економічну дипломатію, що також містить кліматичні та безпекові компоненти. Це означає роботу в першу чергу для забезпечення сталого розвитку країни та її економічної безпеки, просування інтересів українського бізнесу за кордоном та залучення іноземних інвестицій в енергетичний сектор країни. Це також означає особливу увагу до створення платформ співпраці між урядом та бізнесом, які б дозволяли покращувати комунікацію та координацію між стейкхолдерами. Кліматичний та безпековий компоненти передбачають додаткову увагу енергетичної дипломатії на реалізацію зобов’язань України в рамках Паризької угоди та Зеленого Курсу, а також просування інтеграції української енергетичної інфраструктури (газових та електричних мереж) для підвищення її стійкості та безпеки.

34 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64445

РОЗДІЛ II.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІР ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Ефективна імплементація завдань енергетичної дипломатії України має спиратися на єдину та скоординовану енергетичну політику держави. Це потребує розбудови чіткої системи прийняття рішень, а також механізмів їх ефективної реалізації, що передбачає наступні компоненти:

- якісну нормативно-правову основу з пріоритетами енергетичної політики;
- існування центру прийняття рішень щодо зовнішньополітичних аспектів енергетичної політики (на стратегічному горизонтальному рівні державних інституцій);
- визначення інфраструктури / інструментарію здійснення зовнішньої енергетичної політики держави (вертикальний, крос-секторальний вимір).

Відповідно, в даному Розділі ми (1) аналізуємо основні стратегічні документи, що регламентують цілі енергетичної політики України в її зовнішньому вимірі, й (2) визначаємо основних державних акторів, що так чи інакше відповідають за формування принципів та реалізацію енергетичної дипломатії – з подальшим висвітленням системи їх взаємодії, а також перетинів функцій.

2.1. Енергетична дипломатія в функціях українських державних органів

Українська енергетична дипломатія – комплексна система, що формується на перетині повноважень багатьох акторів. Відповідно до ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»³⁵, визначення та реалізація її засад здійснюються на основі тісної взаємодії та координації зусиль Верховної Ради України (далі – ВРУ), Президента України, Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у цьому напрямі.

Президент України займає центральне місце в формуванні засад енергетичної дипломатії, оскільки, як визначено законом, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави та керівництво у сферах національної безпеки і оборони. Ці повноваження, а також право законодавчої ініціативи в ВРУ та головування в Раді національної безпеки та оборони України (далі – РНБО), дають Президенту важелі для визначення порядку денного енергетичної дипломатії, а також швидкого реагування на нагальні ситуації – як внутрішньодержавними рішеннями, так і зовнішньою комунікацією.

35 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

ВРУ на законодавчому рівні визначає засади зовнішньої політики та має повноваження здійснювати парламентський контроль. Безпосереднім (однак недостатньо залученим) практичним інструментом енергетичної дипломатії в депутатському арсеналі є парламентська (міжпарламентська) дипломатія – робота через депутатські групи з міжпарламентських зв'язків, або «групи дружби», а також інші офіційні та неофіційні формати комунікації з колегами з парламентів інших держав.

КМУ як вищий орган виконавчої влади забезпечує здійснення зовнішньої політики держави, зокрема через забезпечення розроблення відповідних проєктів законів та інших нормативно-правових актів. Беручи до уваги міжвідомчий характер енергетичної дипломатії, важливою є координаційна роль КМУ в роботі міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОБВ), які в межах своєї компетенції беруть участь у формуванні та реалізації зовнішньої політики в сфері енергетики.

Серед міністерств та інших ЦОБВ, акторами енергетичної дипломатії можна вважати наступні: МЗС, Міненерго, Міндовкілля, Мінекономіки, Мінстратегпром, Офіс Віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Держенергоефективності, НКРЕКП.

Серед вищенаведених, всі ЦОБВ, окрім МЗС, відповідають за формування внутрішньої енергетичної політики, на основі якої базуються пріоритети зовнішньої політики в енергетичній сфері. Натомість в МЗС наявний обширний інструментарій для реалізації енергетичної дипломатії, що координує діяльність державних органів у сфері зовнішніх зносин та здійснює свої повноваження безпосередньо та через інші органи дипломатичної служби.

Зовнішня політика в енергетичній сфері є трансляцією внутрішньополітичного контексту. Попри те, що саме МЗС є ключовим органом ЦОБВ, відповідальним за дипломатичну політику, без тісного партнерства з «енергетичними» ЦОБВ – в першу чергу, Міністерства енергетики, – неможливо говорити про формування якісної енергетичної дипломатії. Це підтверджують також численні інтерв'ю зі стейкхолдерами. Як дипломати, так і урядовці інших міністерств чітко вказували, що саме Міністерство енергетики має визначати політику для енергетичної дипломатії, у той час як завдання МЗС – доносити її усіма можливими каналами та «перекладати на міжнародну мову».

Формування та реалізація зовнішньої енергетичної політики

Нижче ми пропонуємо огляд ключових державних органів, що залучені до формування принципів та безпосереднього здійснення енергетичної дипломатії, з описом їх законодавчо-визначеного функціоналу в цьому аспекті.

Президент України

Президент України є главою держави та, зокрема, **здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави**, представляє державу в міжнародних відносинах, веде переговори і укладає міжнародні договори України, забезпечує національну безпеку відповідно до Конституції України.

Постійно діючим допоміжним органом при Президентові є **Офіс Президента України (ОПУ)**³⁶, який здійснює організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення глави держави. Одним з завдань ОПУ є забезпечення підготовки пропозицій щодо здійснення **керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави** та внесення їх на розгляд Президентові.

Зважаючи на здійснення загального керівництва ОПУ, спрямування його діяльність на ефективне забезпечення здійснення повноважень Президентом, представлення ОПУ у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями, **Керівник ОПУ** може відігравати значний вплив на формування та прийняття пріоритетних питань зовнішньоенергетичної політики.

До того ж, відповідно до структури ОПУ³⁷, характерним є наявність одного з заступників Керівника ОПУ (зі зовнішньополітичних питань, включно зі зовнішньоенергетичними), який одночасно є **дипломатичним радником** Президента за посадою. Експертно-аналітичне та консультативне забезпечення глави держави та керівництва ОПУ здійснює **директорат з питань зовнішньої політики**.

Рада національної безпеки та оборони

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони **при Президентові України**. Функціями РНБО є внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони, а також координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони³⁸.

Задля інформаційно-аналітичного та організаційного забезпечення діяльності РНБО створено апарат³⁹, до структури якого входять, зокрема, служба з питань зовнішньополітичної безпеки та міжнародного співробітництва, служба з питань економічної безпеки та служба з питань стратегічного планування та аналізу. Детальніший штатний розпис апарату є засекреченим зі зрозумілих причин.

Відповідно до рішення РНБО від 2 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки»⁴⁰, було створено **Раду експертів з питань енергетичної без-**

36 Положення про Офіс Президента України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019#Text>

37 Указ Президента України «Про забезпечення діяльності Президента України» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2019#Text>

38 Закон України «Про Раду національної безпеки та оборони» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>

39 Положення про Апарат Ради національної безпеки та оборони // <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Aparat-Rady-natsionalnoi-bezpeky-i-oborony-Ukrainy.html>

40 Рішення РНБО «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-19#Text>

пеки як консультативний орган РНБО. Голову Ради експертів призначає Президент України (Головою Ради експертів є Секретар РНБО станом на березень 2021 року). Секретарем Ради експертів за посадою є керівник структурного підрозділу Апарату Ради національної безпеки і оборони України, до відання якого віднесені питання енергетичної безпеки. Персональний склад Ради експертів затверджує голова Ради експертів за погодження з Президентом України. Основними **завданнями Ради експертів**, зокрема, є⁴¹:

- аналіз стану і прогнозування тенденцій розвитку ПЕК, енергетичних ринків;
- вивчення стану ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки;
- аналіз проєктів нормативно-правових актів з питань функціонування ПЕК та енергетичної безпеки;
- підготовка для РНБО пропозицій, зокрема, щодо протидії та нейтралізації загроз енергетичній безпеці України; визначення концептуальних підходів та напрямів забезпечення енергетичної безпеки; визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань; удосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної безпеки.

Національний інститут стратегічних досліджень

Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД) є консультативно-дорадчим органом **при Президентові України** та визначений як базова науково-дослідна установа науково-аналітичного супроводження діяльності Президента України та РНБО України⁴².

Основними завданнями НІСД, зокрема, є:

- наукове обґрунтування, аналіз та оцінка проблем і перспектив сталого розвитку України, проблем її національної безпеки, розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо їх вирішення;
- наукове супроводження здійснення Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України повноважень у сфері забезпечення національної безпеки України.

В організаційній структурі НІСД⁴³ характерним є функціонування **відділу критичної інфраструктури, енергетичної та екологічної безпеки** в рамках центру безпекових досліджень.

Верховна Рада України

Відповідно до Конституції України, до повноважень **Верховної Ради України** (ВРУ) входять, зокрема, **визначення засад зовнішньої політики**, реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в НАТО; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного розвитку, охорони довкілля; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України.

Для здійснення законопроектної роботи за окремими напрямками, підготовки і попереднього розгляду питань, виконання контрольних функцій утворюються комітети⁴⁴ як органи ВРУ з числа народних депутатів України.

41 Положення про Раду експертів з питань енергетичної безпеки РНБО // <https://www.president.gov.ua/documents/2062020-34009>

42 Статут Національного інституту стратегічних досліджень // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737/2019#Text>

43 Організаційна структура Національного інституту стратегічних досліджень // <https://niss.gov.ua/pro-institut/struktura>

44 Закон України "Про комітети Верховної Ради України" // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%FO#Text>

Характерним є наявність наступних комітетів ВРУ та, зокрема, конкретні предмети їх відання в рамках зовнішньої енергетичної політики держави:

- Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва;
- Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС);
- Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг;
- Комітет з питань екологічної політики та природокористування;

Кабінет Міністрів України

Відповідно до Конституції України, Кабінет Міністрів України (КМУ) забезпечує, зокрема, здійснення зовнішньої політики держави; економічну самостійність України; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного розвитку; забезпечує проведення політики у сферах природокористування; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до Закону України “Про Кабінет Міністрів України”⁴⁵, **Прем’єр-міністр України**, зокрема:

- керує роботою КМУ, спрямовує діяльність КМУ на **забезпечення здійснення зовнішньої політики** держави;
- представляє КМУ у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та **за її межами**;
- **вступає у відносини з урядами іноземних держав, веде переговори і підписує міжнародні договори** відповідно до закону, постанов ВРУ та актів Президента України, прийнятих відповідно до Конституції України;
- вносить на розгляд КМУ пропозиції щодо **затвердження голів спільних міжурядових комісій з питань співробітництва**, що утворюються на підставі міжнародних договорів, укладених від імені КМУ.

Задля здійснення додаткових повноважень, що стосуються роботи КМУ, створюються посади віце-прем’єр-міністрів⁴⁶, зокрема **Віце-прем’єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України**, до повноваження якого входять наступні питання:

- **зовнішніх зносин**;
- **провадження зовнішньополітичної діяльності держави**;
- **проведення зовнішньополітичного курсу України**, спрямованого на розвиток політичних, економічних та інших зв’язків з іноземними державами, міжнародними організаціями, та проведення аналізу відповідних тенденцій;
- розвитку дипломатичної служби України;
- **координації діяльності ЦОВВ та інших органів державної влади у сфері європейської інтеграції та представлення позиції України у відносинах з Європейським Союзом, а також координації виконання Україною зобов’язань за міжнародними угодами і домовленостями між Україною та ЄС, зокрема в частині створення і функціонування **секторального співробітництва (включно зі сферами енергетики та охорони довкілля)**⁴⁷.**

45 Закон України “Про Кабінет Міністрів України” // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18/conv#n331>

46 Постанова Кабінету Міністрів України “Про визначення питань, що належать до компетенції віце-прем’єр-міністрів України” // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2020-n#Text>

47 Євроінтеграційний портал. Галузева співпраця з ЄС // <https://eu-ua.kmu.gov.ua/ekonomichna-ta-haluzeva-spivpratsia-z-yes>

До того ж, варто відзначити, що організаційне, експертно-аналітичне та інформаційне забезпечення діяльності КМУ у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції здійснюється **Урядовим офісом з питань європейської та євроатлантичної інтеграції** Секретаріату Кабінету Міністрів України⁴⁸.

Окремо слід виділити посаду **Віце-прем'єр-міністра України – Міністра з питань стратегічних галузей промисловості**, до повноваження якого, зокрема, входять наступні питання:

- державної промислової політики;
- енергетики;
- інноваційної діяльності у стратегічних галузях промисловості;
- трансферу технологій;
- взаємодії з Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО).

Міністерство закордонних справ України

Міністерство закордонних справ України (МЗС) є **головним органом** у системі ЦОВВ, що **формує та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин**⁴⁹. Діяльність МЗС спрямовується і координується КМУ.

Відповідно до ЕСУ, МЗС забезпечує:

- **проведення переговорів та укладання міжнародних угод**, участь України в міжнародних ініціативах з питань енергетики та зміни клімату;
- представлення позицій України в міжнародних організаціях, **формування стратегічних ініціатив у сфері енергетики та екології на міжнародному рівні**;
- **відстоювання інтересів енергетичного сектору України** при реалізації проєктів розвитку транскордонної енергетичної інфраструктури, регіональних енергетичних ринків;
- **проведення попередніх консультацій та переговорних процесів** стосовно шляхів диверсифікації джерел поставок енергоресурсів у країну та їх експорту на зовнішні ринки.

Відповідно до Положення про МЗС, в рамках зовнішньоенергетичної політики можна виділити наступні **завдання МЗС**:

- **забезпечення єдності зовнішньополітичного курсу держави**;
- виступи із заявами, коментарями і роз'ясненнями щодо питань зовнішньої політики України з міжнародних питань;
- підготовка пропозицій щодо покращення інвестиційного клімату, створення позитивного інвестиційного іміджу держави, сприяння залученню іноземних інвестицій в Україну;
- проведення аналізу тенденцій політичного та соціально-економічного розвитку іноземних держав, їх можливого впливу на національні інтереси;
- проведення аналізу економічних процесів, які відбуваються в державах – основних партнерах України, та їх впливу на розвиток двостороннього торговельного та інвестиційного співробітництва, забезпечення проведення моніторингу світових економічних процесів, основних тенденцій на світовому ринку, а також міжнародної практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

48 Постанова Кабінету Міністрів України “Про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції” // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-п#Text>

49 Положення про Міністерство закордонних справ України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>

- забезпечення, організація та **координація діяльності відділів з економічних питань** у складі дипломатичних представництв України за кордоном;
- сприяння просуванню вітчизняної продукції на зовнішній ринок, **пошуку потенційних партнерів для українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності**, проведенню в Україні та за кордоном відповідних заходів;
- проведення моніторингу ситуації на світових фінансових ринках та участь у виконанні програм співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями в межах повноважень, передбачених законом;
- сприяння розвитку міжнародного освітнього та науково-технічного співробітництва України, співпраці у високотехнологічних галузях, трансферу технологій, захисту прав інтелектуальної власності;
- сприяння залученню допомоги від іноземних держав та міжнародних організацій;
- надання допомоги ЦОВВ у проведенні за кордоном торговельно-промислових, науково-технічних виставок, ярмарків тощо;
- здійснення захисту прав та інтересів України під час вирішення міжнародних спорів за участю України та інших суб'єктів міжнародного права;
- внесення Президентові України або Кабінетові Міністрів України, зокрема **разом з іншими центральними органами виконавчої влади**, пропозиції щодо укладення, припинення чи зупинення дії міжнародних договорів України, а також погоджує подання зазначеними органами таких пропозицій;
- участь у **розробленні загальнодержавних програм** з питань, що належать до його компетенції;
- здійснення **соціального діалогу і взаємодії з всеукраїнськими профспілками та організаціями роботодавців** з питань формування та реалізації державної соціально-економічної політики;
- **надання допомоги у виконанні службових обов'язків** членам державних, урядових та інших делегацій України, народним депутатам України, **працівникам міністерств, інших органів виконавчої влади**, органів місцевого самоврядування, а також **керівникам державних підприємств** та наукових установ, які перебувають за кордоном;
- **погодження** в установленому порядку проєктів **директив, вказівок і технічних завдань офіційним делегаціям та представникам України** для участі у міжнародних консультаціях, переговорах, конференціях, сесіях органів міжнародних організацій, засіданнях міжурядових комісій та інших органів;
- участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

До того ж, МЗС для виконання покладених на нього завдань **має право**:

- залучати в установленому порядку спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції МЗС;
- давати офіційні роз'яснення щодо зовнішньополітичного курсу України;
- вносити пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин, у тому числі участі органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій та їх органів.

В поточній структурі МЗС питання енергетичної дипломатії покриваються діяльністю **таких**

структурних підрозділів як⁵⁰:

- департамент економічної дипломатії в розрізі забезпечення економічних засад та економічних аспектів міжнародних енергетичних проєктів;
- департаменту ЄС і НАТО, що включає питання зовнішньої енергетичної політики в рамках імплементації Угоди про асоціацію ЄС-Україна, а також щодо Європейського зеленого курсу;
- департамент комунікацій та публічної дипломатії щодо забезпечення комунікаційної стратегії в енергетичній сфері;
- департамент міжнародної безпеки з огляду на визначення та управління ризиками та загрозами в енергетичній політиці на глобальному та регіональному рівнях;
- політичний департамент в контексті формулювання загальних політичних підходів до реалізації завдань і цілей зовнішньої енергетичної політики України;
- територіальні департаменти у відповідності до інтересів енергетичної безпеки у окремих пріоритетних країнах для реалізації інтересів енергетичної політики України.

Міністерство енергетики України

Головним органом у системі ЦОВВ, відповідальним за формування та забезпечення реалізації державної політики в паливно-енергетичному комплексі, є Міністерство енергетики України (Міненерго). Міненерго відповідальне **за розробку ЕСУ, моніторинг результатів, координація та уточнення заходів з її реалізації, а отже і за пріоритети у зовнішній енергетичній сфері**. Відповідно до Положення про Міністерство енергетики України⁵¹, **завданнями Міненерго** в зовнішньополітичній сфері є:

- здійснення підготовки інвестиційних проєктів, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями, та нагляд за їх реалізацією в паливно-енергетичному комплексі;
- здійснення міжнародного співробітництва з питань, що належать до його компетенції.

До того ж, завданнями **міністра енергетики** є:

- ведення переговорів і підписання міжнародних договорів України у межах наданих йому повноважень;
- виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України.

Характерним є наявність наступних **складових апарату Міненерго**⁵²:

- експертної групи з питань інвестиційної політики, експертної групи європейської та євроатлантичної інтеграції*, експертної групи з питань сталого розвитку в рамках директорату стратегічного планування та європейської інтеграції;
- відділу регуляторної та міжнародно-правової діяльності в рамках юридичного департаменту;
- відділу двостороннього співробітництва та міжнародних договорів і відділу міжнародної технічної допомоги та співробітництва з міжнародними організаціями та країнами ЄС в рамках управління міжнародних зв'язків.

50 Структурні підрозділи Міністерства закордонних справ України // <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/strukturni-pidrozdzili>

51 Положення про Міністерство енергетики України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-n#Text>

52 Штатний розпис Міністерства енергетики України станом на 04.12.2020 // https://dostup.pravda.com.ua/request/79368/response/220621/attach/3/04.12.2020.docx?cookie_passthrough=1

**Окремо варто відзначити, що в апараті Міністерства енергетики та вугільної промисловості (Міненерговугілля) функціонувала⁵³ експертна група з питань зовнішньої енергетичної політики, європейської та євроатлантичної інтеграції (завданнями⁵⁴ якої було розроблення пропозицій щодо формування та забезпечення реалізації в ПЕК єдиної державної політики у сфері міжнародного співробітництва, а також здійснення співробітництва з міжнародними організаціями та міжнародними фінансовими інституціями), яка була реорганізована⁵⁵ 11-го лютого 2020 року в експертну групу з європейської інтеграції та зовнішньої політики при Міністерстві енергетики та захисту довкілля, а вже після перейменування⁵⁶ Міністерства енергетики та захисту довкілля України на Міністерство енергетики України у новому штатному розписі станом на 04 грудня 2020 року⁵⁷ зазначається як група європейської та євроатлантичної інтеграції.*

Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України

До того ж, задля реалізації державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, створено **Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України** (ДЕЕ)⁵⁸, яке є ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра енергетики.

ДАЕЕ, зокрема:

- бере участь у підготовці та укладанні міжнародних договорів України та відповідно до законодавства, забезпечує їх виконання; **здійснює міжнародне співробітництво з питань, що належать до його компетенції;**
- бере участь в межах своїх повноважень у **налагодженні співробітництва України з ЄС, зокрема щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;**
- взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) є головним органом у системі ЦОВВ, який формує та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки⁵⁹.

Відповідно до ЕСУ, Міндовкілля забезпечує:

- **врахування положень ЕСУ у зовнішньополітичній діяльності України при проведенні переговорів, укладанні міжнародних угод та участі України в міжнародних ініціативах з питань зміни клімату та охорони довкілля;**
- врахування положень ЕСУ при розробленні Стратегії низьковуглецевого розвитку

53 <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245309018>

54 <https://career.gov.ua/site/view-vacantion?id=1167>

55 <https://mepr.gov.ua/files/docs/nakazy/2020/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%E2%84%9683%D0%B2%D1%96%D0%B411.02.2020.pdf>

56 <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistemi-centralnih-organiv-vikonavchoyi-t270520>

57 https://dostup.pravda.com.ua/request/79368/response/220621/attach/3/04.12.2020.docx?cookie_passthrough=1

58 Постанова Кабінету Міністрів України "Про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України" // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-n#Text>

59 Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text>

України на виконання положень Паризької угоди 2015 року;

- забезпечує створення та функціонування системи торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- забезпечення виконання зобов'язань України у досягненні цілей Паризької угоди, Кіотського протоколу і Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;
- контроль за виконанням міжнародних угод у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема щодо впровадження оцінки впливу на довкілля у відповідності до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (ЕСПОО) тощо.

Відповідно до Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, **завданнями Міндовкілля** в зовнішньополітичній сфері є:

- забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, дотримання і організацію виконання зобов'язань, взятих Україною за міжнародними договорами, укладає міжнародні договори України, забезпечення здійснення міжнародного співробітництва, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду;
- організація роботи із залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги, грантів та інших міжнародних програм у визначених сферах;
- здійснення функцій уповноваженого органу виконавчої влади, який від імені держави бере участь у конференціях Сторін Віденської конвенції про охорону озонowego шару та нарадах Сторін Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоневий шар, здійснює відповідне міжнародне співробітництво;
- участь у міжнародному співробітництві з питань моніторингу, звітності та верифікації, вивчення, узагальнення та поширення міжнародного досвіду;
- забезпечення організації створення природоохоронних територій міжнародного значення;
- взаємодія в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними КМУ, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями.

До того ж, завданнями міністра захисту довкілля та природних ресурсів України є:

- спрямування і координація діяльності визначених Кабінетом Міністрів України ЦОВВ, зокрема, задля забезпечення формування державної політики у відповідній сфері та контроль її реалізації;
- здійснює контроль взятих за міжнародними договорами України;
- ведення переговорів і підписання міжнародних договорів України у межах наданих йому повноважень.

Характерним є наявність в апараті Міндовкілля⁶⁰ відділів із формування екологічної стратегії; міжнародних угод та проєктів; співробітництва з іноземними країнами та міжнародного протоколу; європейської інтеграції та екологічних фондів в рамках **департаменту стратегічного планування та міжнародної співпраці**.

60 Структура Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України // https://mepr.gov.ua/files/images/1_infographic_%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Відповідно до ЕСУ, координація зовнішньоекономічної політики, визначення пріоритетів економічного співробітництва під час діалогу з торговельними партнерами покладається на **Міністерство економіки України** (Мінекономіки).

НКРЕКП

НКРЕКП є органом державного регулювання діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг та визначена як ЦОБВ зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів та є підзвітним Верховній Раді України⁶¹. НКРЕКП здійснює заходи щодо адаптації законодавства України у сфері енергетики до законодавства ЄС, укладає угоди про співробітництво з питань своїх повноважень з іноземними і міжнародними органами та організаціями, у тому числі з регулюючими органами інших держав, та бере участь у підготовці проектів міжнародних договорів України.

2.2. Система міжвідомчої взаємодії та координації

Функції органів, залучених до формування та здійснення енергетичної дипломатії, часто взаємодоповнюють повноваженнями інших ЦОБВ, тому успішність енергетичної дипломатії залежить від того, наскільки вдало на законодавчому рівні розподілені повноваження між органами, та наскільки злагодженою є робота всіх акторів енергетичної дипломатії.

Координація горизонтальної співпраці між органами влади

Якщо в частині економічної дипломатії та в частині євроінтеграції (складовою яких є енергетичні питання) українське законодавство дає відповіді щодо того, хто є уповноважений, питання енергетичної дипломатії не має чіткого опису та визначеності, що може означати труднощі в роботі системи енергетичної дипломатії й відсутність координаційного центру.

Аналіз досвіду деяких зарубіжних країн показує, що незважаючи на те, що енергетична складова зовнішньої політики знаходиться у зоні відповідальності різних міністерств та відомств, натомість існує **єдиний координаційний центр, відповідальний за взаємодію, співпрацю та вироблення спільної позиції всіх стейкхолдерів** (див. кейси Німеччини, Латвії, Норвегії, Польщі). До завдань таких центрів належить не лише швидке реагування на потенційні виклики та ризики в енергетичній сфері, але й сприяння сталому розвитку та розширенню можливостей для представлення національних компаній та інших акторів (університети, науково-дослідні інституції, аналітичні центри) на зовнішніх енергетичних ринках.

Кейс 1. Німеччина

Ключовим центром прийняття рішень щодо зовнішньоенергетичної політики в Федеральному уряді Німеччини є **Федеральне міністерство з економіки та енергетики** (Мінекоенерго), при цьому відбувається тісна координація з Федеральним міністерством закордонних справ (МЗС), **Федеральним міністерством навколишнього середовища, охорони природи та ядерної безпеки** (Міністерство довкілля, охорони природи та ядерної безпеки), а також частково з **Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку** (Мінекономіки). Варто відзначити детальний розпис структури відповідних органів, з назв яких складається чітке розуміння контексту діяльності кожного сектора, а також їх ключові пріоритети діяльності. Характерними є наявність вузькоспеціалізованих секторів.

61 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

- у **Мінекономерго** – секторів стратегічних питань міжнародного енергетичного співробітництва та багатостороннього енергетичного співробітництва (питання представництва у відповідних міжнародних організаціях); двостороннього енергетичного співробітництва; ініціативи енергетичного експорту; енергоефективності (комунікація та консалтинг); міжнародних енергетичних досліджень та фінансування проєктів в рамках **департаменту енергетичної політики (теплова енергетика та енергоефективність)**; сектори координації з ЄС; питань ринку електроенергії ЄС в рамках **департаменту енергетичної політики (електроенергія та електричні мережі)**; сектори захисту клімату, торгівлі квотами на шкідливі викиди, міжнародної політики охорони навколишнього середовища; координації національних політик захисту клімату в рамках **департаменту промислової політики**, сектори стратегічних питань зовнішньої торгівлі, G7/G20, ОЕСР; стратегічних міжнародних проєктів і розвитку бізнес зв'язків з Африкою; політики розвитку, аграрної політики, ООН і ЮНКТАД; політики всесвітніх виставок та ярмарок, а також регіональних питань в рамках **департаменту зовнішньоекономічної політики діджиталізації та інновацій**,⁶²
- у МЗС – сектору зовнішньоенергетичної політики та декарбонізації; кліматичної зовнішньої політики та охорони природи, дипломатії міст в рамках **департаменту економіки та сталого розвитку**,⁶³
- у **Міністерстві довкілля, охорони природи та ядерної безпеки** – сектори з міжнародних питань; стратегічних питань міжнародного співробітництва, G7/G20, міжнародного права, права міжнародної торгівлі; фінансування міжнародного захисту клімату та охорони довкілля, багатосторонніх фондів розвитку; міжнародного співробітництва з питань навколишнього середовища, енергетики та міст, питань ОЕСР; міжнародної ініціативи захисту клімату в рамках **департаменту з міжнародних, європейських і питань захисту клімату**, сектор міжнародних питань ядерної безпеки та радіаційного захисту в рамках **департаменту ядерної безпеки та радіаційного захисту**, сектори міжнародної співпраці з питань басейнів річок, угод про управління водними ресурсами, міжнародного права з питань охорони вод; транскордонного транспортування відходів; європейських та міжнародних питань ефективності використання ресурсів в рамках **департаменту управління водними ресурсами, охорони ресурсів, адаптації до змін клімату**, сектор міжнародної хімічної безпеки в рамках **департаменту контролю за викидами, безпеки рослин, транспорту, хімічної безпеки, навколишнього середовища та здоров'я**, сектори міжнародних питань біорізноманіття; міжнародної охорони тваринних та рослинних видів в рамках **департаменту в рамках департаменту збереження навколишнього середовища та сталого розвитку**,⁶⁴
- у **Мінекономрозвитку** – сектори кліматичної політики; фінансування клімату; енергетики, водню, сировини, інфраструктури; політики захисту довкілля, розвитку міст, мобільності, циркулярної економіки, захисту моря в рамках **департаменту політики міжнародного розвитку, порядку денний на 2030 рік і клімату**.⁶⁵

Найпріоритетніші зовнішньоенергетичні питання опрацьовує окремий **сектор з енергетичної політики та енергетичного переходу Відомства федерального канцлера** у тісній координації з іншими релевантними органами⁶⁶. Водночас, при Федеральному уряді функціонує **спеціальний, цілком таємний комітет – Федеральна рада безпеки**

62 https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/M-O/organisationsplan-bmwi.pdf?__blob=publicationFile&v=238

63 <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/215270/e1f4e609307319ef2b7e3885c879ad66/organisationsplan-data.pdf>

64 https://www.bmu.de/fileadmin/Daten_BMU/Organigramme/organigramm_bf.pdf

65 <https://www.bmz.de/de/ministerium/dokumente/organisationsplan.pdf>

66 <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975196/773044/21b67d458bbe0318f37b50de7ad4bea/druckversion-organigramm-bkamt-data.pdf?download=1>

(ФРБ), яка координує різноманітні аспекти політики безпеки та оборони, а також відповідає за експорт зброї ФРН. До складу ФРБ входять керівник Відомства федерального канцлера та лише сім (з п'ятнадцяти, станом на березень 2021 року) федеральних міністрів (включно з міністрами закордонних справ, економіки та енергетики, а також економічної співпраці та розвитку) під головуванням федерального канцлера. До того ж, у Федеральному уряді може бути скликаний окремий **Федеральний кабінет безпеки (ФКБ)**, який є неформальним органом. Засідання ФКБ проводяться лише у разі потреби та без фіксованого порядку денного за участі необхідних представників влади з метою швидкого та безпосереднього обміну інформацією та оцінками з усіх важливих питань внутрішньої та зовнішньої безпеки, а також координації подальших дій. Наприклад, 27 серпня 2003 року у форматі ФКБ було прийнято (попереднє) рішення про розширення меж дій Бундесверу в Афганістані за межі Кабула.⁶⁷

Законодавче узгодження енергетичних питань входять до відання **комітету з економічних питань** Верхньої палати (Bundesrat) та **комітету з економічних та енергетичних питань** Нижньої палати (Bundestag) німецького парламенту.

Федеральне агентство мереж з електроенергетики, газу, телекомунікацій, пошти та залізниць, є регуляторним федеральним органом з автономними повноваженнями, та входить до сфери компетенції Мінекоенерго. Регулятор відповідальний за імплементацію та реалізацію законодавства Європейського Співтовариства у галузі енергопостачання з метою адаптації німецьких високовольтних мереж до зростаючої частки відновлюваних джерел енергії.

Основними центрами формування рішень щодо зовнішньоенергетичної політики є **експертні ради при Мінекоенерго**, а саме Академічна рада (38 вчених-науковців збираються п'ять разів на рік, обговорюють визначені теми, а потім публікують свої висновки у форматі експертизи) та інші (в тому числі Молодіжна рада).

До того ж, зважаючи на велику кількість міністерств та агентств до енергетичних питань, було прийнято рішення про створення **міжурядових координаційних груп**⁶⁸. Зокрема, такі групи функціонують з питань змін клімату та рідкоземельних металів, які мають на меті узгодження рішень та відповідних дій своїх підрозділів (рішення формуються у форматі стратегічних документів). Таким чином, координаційні групи збільшують спроможності обробки інформації та досягнення консенсусу між великою кількістю державних органів.⁶⁹

Кейс 2. Латвія

Ключовим центром прийняття рішень щодо зовнішньоенергетичної політики є **Міністерство економіки, а саме Заступник державного секретаря з енергетики** (Valsts sekretāra vietnieks enerģētikas jautājumos). Він несе відповідальність за координацію енергетичної політики, конкретні стратегічні пропозиції, розробки планів, програм та відповідне регулювання, планує та забезпечує управління заходами, пов'язаними з попередженням енергетичної кризи. Офіс державного секретаря з енергетики поділяється на окремі департаменти та відділ, що забезпечують енергетичну політику в окремих сферах:

- Департамент стійкої енергетичної політики;

67 <https://www.uni-speyer.de/fileadmin/Forschung/Arbeitsheft158-CIMIC-IV-AspektederRegierungskoordination.pdf>

68 https://www.researchgate.net/publication/304451770_Inter-Ministerial_Working_Groups_as_a_Panacea_for_Coordination_Problems

69 <https://www.bmvi.de/DE/Themen/Mobilitaet/Wasser/Anpassung-an-den-Klimawandel/anpassung-an-den-klimawandel.html>

- Департамент енергетичного ринку та інфраструктури;
- Департамент енергоефективності та антикризового управління;
- Відділ фінансових інструментів енергетики.⁷⁰

Інші міністерства також беруть участь у розвитку та впровадженні енергетичної політики, в першу чергу, відбувається тісна координація з Міністерством закордонних справ, а також з Міністерством охорони навколишнього середовища в координації з Міністерством сільського господарства і Міністерством регіонального розвитку та місцевого самоврядування, та з Міністерством фінансів.

Сейм затверджує правову базу для розвитку та реалізації енергетичної політики. Сеймова комісія з питань національної економіки, аграрної, екологічної та регіональної політики регулярно обговорює питання, пов'язані з енергетичним сектором, з Департаментом енергетики.⁷¹

Роль координаційної інституції між урядом й іншими структурами, котрі формують рішення щодо зовнішньоенергетичної політики, відіграє Національна рада з енергетики та клімату.⁷²

Кейс 3. Норвегія

Стортинг (норвезький парламент) визначає рамки політики в галузі управління енергетичними та водними ресурсами в Норвегії через діяльність **Постійного комітету з енергетики та навколишнього середовища**.⁷³ Уряд має виконавчу владу і реалізовує основну зовнішньоенергетичну діяльність через окремі департаменти профільних міністерств.

- Міністерство нафти і енергетики має Підрозділ ЄС / ЄЕЗ (Європейська економічна зона) відповідає за координацію з приводу питань щодо впровадження європейських директив.⁷⁴
- Норвезьке управління водних ресурсів і енергетики, що підпорядковується Міністерству нафти і енергетики, займається дослідженнями і розробками, а також міжнародним співробітництвом в області розвитку.⁷⁵
- Міністерство закордонних справ проводить свою політику через Департамент сталого розвитку, який завдяки економічній дипломатії сприяє просуванню енергетичних інтересів Норвегії і роботи, пов'язаної зі змінами клімату та навколишнього середовища.⁷⁶
- Це міністерство має у підпорядкуванні держкомпанію ENOVA, що сприяє переходу до більш екологічно чистого споживання та виробництва енергії, а також розвитку енергетичних та кліматичних технологій.
- Міністерство фінансів керує процесами оподаткування та питання іншої економічної діяльності.⁷⁷

70 <https://www.em.gov.lv/struktura>

71 https://www.saeima.lv/faktulapas/Tautsaimniecibas_komisija_LV.pdf

72 <https://likumi.lv/ta/id/311155-par-nacionalo-energetikas-un-klimata-padomi>

73 <https://www.stortinget.no/en/In-English/Standing-Committees/The-Standing-Committee-on-Energy-and-the-Environment/>

74 <https://www.regjeringen.no/en/dep/oed/organisation/Departments/department-for-international-affairs/id587394/>

75 https://www.regjeringen.no/en/dep/ud/organisation/departments/economy_development/id765383/

76 <https://www.regjeringen.no/en/dep/kld/organisation/departments/id695/>

77 <https://www.regjeringen.no/en/dep/fin/about-the-ministry/Departments/id243/>

Кейс 4. Польща

Ключовим адміністративним органом, відповідальним за прийняття та реалізацію рішень щодо зовнішньоенергетичної політики в Польщі є **Міністерство клімату та навколишнього середовища**, яке відповідає за напрямок розвитку енергетичного комплексу та захисту клімату (Департамент електроенергетики та газу; Департамент електромобільності та управління воднем; Департамент ядерної енергетики; Департамент відновлюваних джерел енергії; Департамент нафтового та транспортного палива; Департамент геологічного нагляду та сировинної політики; Департамент екологічних інструментів; Департамент охорони природи; Департамент охорони повітря та міської політики; Департамент міжнародних відносин і т.д.)⁷⁸. Наразі міністр клімату відповідає за законодавчий процес, тобто підготовку законодавчих актів, які згодом приймаються Парламентом та підписуються Президентом. Саме Міністерство клімату є полісмейкером енергетичної політики⁷⁹. При цьому відбувається тісна кооперація з **Міністерством закордонних справ, Міністерством освіти та науки, Міністерством розвитку, праці та технологій** (Департамент економіки з низькими викидами; Департамент торгівлі та міжнародного співробітництва; Департамент інноваційної та промислової політики і т.д.⁸⁰, **Міністерством фінансів** (виділяються кошти на підтримку енергетичних проєктів, створюються національні фонди для підтримки енергокомпаній), а також із **Міністерством фінансів та регіональної політики** (відповідає за управління системою впровадження європейських фондів та за регіональний розвиток; відповідні відділи та департаменти – Офіс уповноваженого уряду з питань стратегічної енергетичної інфраструктури; Офіс омбудсмена з європейських фондів; Департамент координації імплементації коштів Європейського Союзу; Департамент європейських справ та міжнародного співробітництва; Департамент надрегіональних програм і т.д.⁸¹).

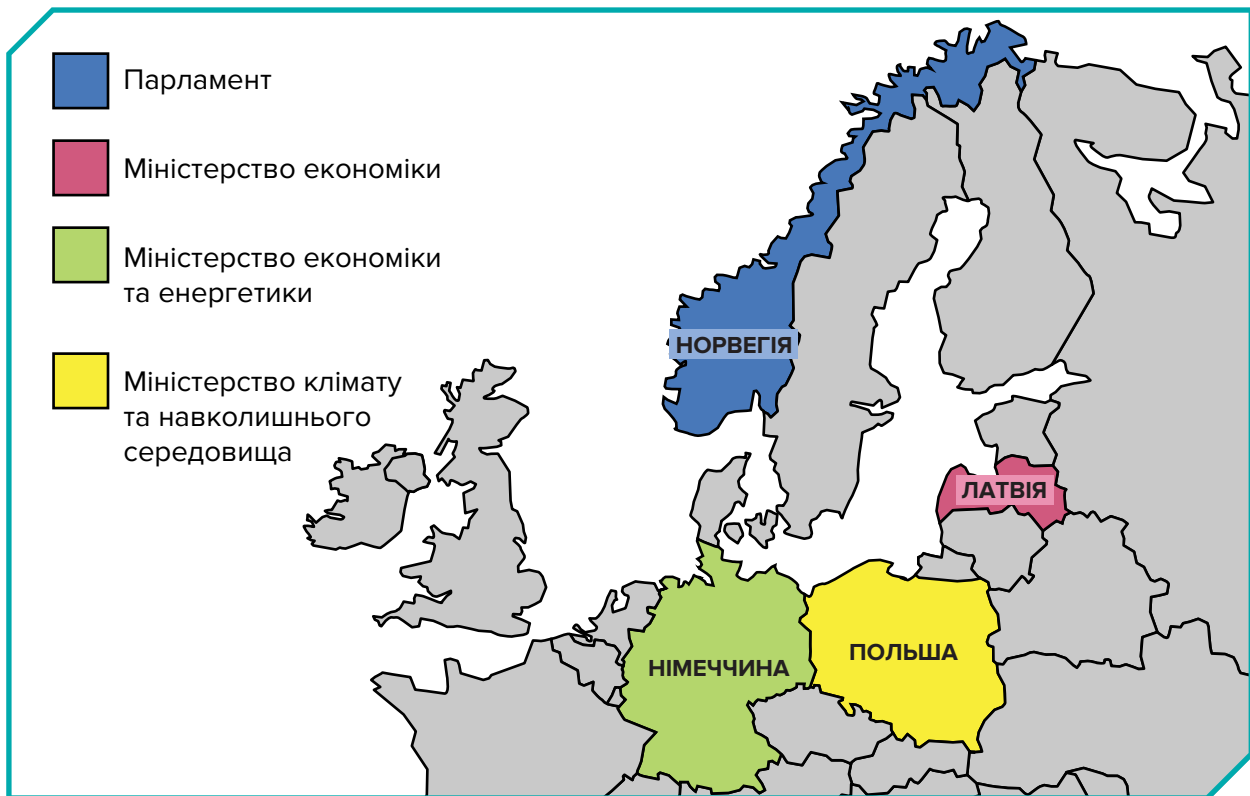
Серед центрів прийняття рішень щодо зовнішньої енергетичної політики виділяється **Міністерство державних активів** Польщі, що у свою чергу керує відділами державного управління родовищ корисних копалин (міністр державних активів також контролює президента Державного гірничого управління). Важливими суб'єктами прийняття зовнішньоенергетичних рішень також є Уповноважений уряду з питань стратегічної енергетичної інфраструктури, Центральне статистичне управління та Національний центр управління викидами. Адміністративним органом, відповідальними за визначення зовнішньоенергетичної та внутрішньоенергетичної політики Польщі є Управління енергетичного регулювання (Urząd Regulacji Energetyki - URE). Місія польського Регулятора (призначається прем'єр-міністром на 5 років, може бути призначений лише 1 раз) зводиться до регуляції діяльності учасників енергетичного ринку. Сферою повноважень та обов'язків керівника URE є також контроль за функціонуванням всього енергетичного ринку, тобто всіх сегментів галузі, включаючи зовнішні та внутрішні ринки електроенергії та газу.

78 <https://bip.mos.gov.pl/pl/ministerstwo/kierownictwo/>

79 <https://www.gov.pl/web/klimat/biura-i-departamenty>

80 <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/departamenty-i-biura>

81 <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/biura-i-departamenty>

Варіанти розташування координаційного центру

На нашу думку, посилення **інституційної координації в Україні (вертикальний стратегічний вимір)** може значно виграти від посилення наявних або створення окремого органу чи посади як координаційного центру енергетичної політики держави, в тому числі щодо зовнішньополітичного виміру енергетичної політики.

Враховуючи національну специфіку розподілу повноважень, пропонуємо такі можливі варіанти створення центру координації органів влади у питаннях енергетичної дипломатії:

1 Спеціальний уповноважений з енергетичних питань

призначається та звільняється Указом Президента України та інтегрований до ОПУ (за Конституцією саме Президент України здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю, а також впливає на призначення керівників спецслужб, - СБУ, ГУР Міноборони, СЗРУ, а також очолює РНБО), до повноважень якого має входити блок зовнішньої енергетичної політики

2 Спеціальний уповноважений з енергетичних питань, при Раді національної безпеки та оборони України

(відповідальний за керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави відповідно до Конституції України) як центр прийняття рішень із внутрішньоенергетичних питань, враховуючи наявність певних координуючих функцій Ради експертів з питань енергетичної безпеки

3 Спеціальний урядовий уповноважений з енергетичних питань

(з питань енергетики та клімату/ з енергетичної безпеки), що як центр прийняття рішень із зовнішньоенергетичних питань та як частина урядової команди буде мати підтримку відповідальних міністерств та можливість мобілізувати їхні ресурси та координувати їхню діяльність щодо визначених питань енергетичної дипломатії

4 Створення посади віце-прем'єр-міністра з енергетичної (або енергетичної та кліматичної) політики

включаючи питання зовнішньої енергетичної політики, що має координуючі функції як щодо формування та прийняття рішень в даній сфері, так і здійснює нагляд за його виконанням

Серед перелічених варіантів, той, що передбачає створення **Спеціального урядового уповноваженого з питань енергетики та клімату**, ми вважаємо найкращим рішенням, адже таким чином можна сфокусувати сили найпотужніших гравців (МЗС, Міненерго, Мінекономіки) та об'єднати під своєю егідою одразу два «виникаючі» стратегічно-важливі й взаємопов'язані напрямки – клімат та енергетику.

Крім того, доцільно розвивати інструменти, що дозволятимуть краще обмінюватись інформацією між органами влади на горизонтальному рівні. Попри те, що під час інтерв'ю у респондентів були різні оцінки координаційних міжвідомчих груп, все-таки більшість відповідей стосувалась підтримки і збереження їх, без надмірної інституціоналізації (робота за потреби). Відтак, ми пропонуємо посилити та використовувати **формат робочих міжвідомчих груп** (ad hoc) з питань, вирішення яких вимагає крос-секторальний підхід. Такий формат піддається критиці за низьку ефективність, а отже вимагає удосконалення через зміну принципу роботи, звуження складу та постановку чіткого технічного завдання.

Посилення енергетичного компоненту в МЗС

Удосконалення потребує і **використання інструментів енергетичної дипломатії в структурі самого МЗС** як ключового осередку реалізації енергетичної дипломатії держави. Одним із варіантів потенційного покращення може бути запровадження посади **Посла з особливих доручень** (Ambassador-at-large) з енергетичних питань / питань енергетичної безпеки / енергетичної дипломатії / клімату та енергетики з чітким визначенням функціоналу, обсягів і спрямованості діяльності.

■ До функціоналу Посла, зокрема, може входити:

- формування позиції та пріоритетів діяльності МЗС щодо зовнішньої енергетичної дипломатії;
 - координація діяльності структурних підрозділів МЗС та закордонних представництв України, залучених до формування та реалізації енергетичної дипломатії;
 - координувати діяльність та формувати комунікацію з іншими міністерствами, відомствами, держагенціями та державними компаніями в енергетичній сфері, координувати роботу міжвідомчих робочих груп в питаннях, що стосуються енергетичної дипломатії;
 - подання пропозицій до центру прийняття рішень у сфері енергетичної політики держави;
 - забезпечення державних та приватних акторів актуальною і достовірною інформацією поточної ситуації в енергетичній сфері у ближньому зарубіжжі та у світі в цілому, зовнішньої енергетичної політики зарубіжних держав, діяльності міжнародних організацій та потужних енергетичних компаній;
 - забезпечення здійснення міжнародного енергетичного співробітництва держави тощо.
- Для забезпечення принципу інституційної пам'яті / спадковості та з метою ефективного виконання покладеного на Посла повноважень доцільним вважається **створення офісу або структурного підрозділу (support office)**.

Більшість сусідніх держав з Україною в організаційній структурі Міністерств закордонних справ мають посаду посла з особливих доручень, який в тій або іншій мірі опікується питаннями енергетики і клімату. Звичайно, кожна країна має свій унікальний фокус у зовнішньоенергетичній політиці, що й визначає пріоритетні завдання для посла з особливих доручень. Тим не менш, посол опікується розбудовою діалогу МЗС з внутрішніми та зовнішніми партнерами з питань енергетики та клімату, а також підготовкою відповідних інформаційно-аналітичних матеріалів.

Функції спеціальних представників МЗС передбачають **систематичний моніторинг** конкретної пріоритетної тематики, що вимагає **інформаційну взаємодію та координацію** певної кількості департаментів МЗС та/або міжвідомчу координацію.

Чеська Республіка

При Міністерстві закордонних справ Чехії функціонує **Офіс послів з особливих доручень (Ambassador-at-large)**, які призначаються та звільняються міністром за поданням державного секретаря з визначенням функціоналу, обсягів і спрямованості діяльності. Зокрема, введено посаду **посла з особливих доручень з питань енергетичної безпеки**. Наразі, починаючи з **2006 року** вищезгадану посаду займає Вацлав Бартушка. Станом на сьогодні з 2006 року в Чехії змінилося сім міністрів закордонних справ, а ось посол з особливих доручень з питань енергетичної безпеки МЗС Чехіє лишається незмінним.

Спеціальний представник МЗС Чехії, зокрема:

- веде переговори з керівниками відповідних департаментів МЗС щодо виконання точкових завдань для досягнення цілей, пов'язаних з визначеною тематикою;
- подає МЗС інформаційні та аналітичні матеріали, а також рекомендації за визначеною тематикою;
- веде переговори на міжнародному рівні у сфері своєї компетенції⁸².

82 Zvláštní zmocnění //

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/zvlastni_zmocnenci/index.html

Естонська республіка

При Міністерстві закордонних справ Естонії введено посаду **посла з особливих доручень з клімату та енергетичної політики**. Посаду введено у 2019 році та амбасадоркою з особливих доручень з клімату та енергетичної політики є Кая Таель (Kaja Tael). Ключовими завданнями посла є:

- набуття статусу спостерігача в Арктичній раді;
- імплементація Європейського зеленого курсу;
- просування теми зміни клімату під час членства Естонії в Раді Безпеки ООН (2020-2021);
- **реалізація енергетичних проектів, що забезпечують синхронізацію балтійської електромережі з континентальною Європою**⁸³.

Румунія

Ключовими завданнями **спеціального представника МЗС Румунії з енергетичної безпеки** є:

- сприяння діалогу МЗС з внутрішніми та зовнішніми партнерами з питань енергетичної безпеки, а також співпраці галузевих міністерств з відповідними департаментами МЗС;
- розробка та послідовне просування стратегічних засад Румунії та їх практичну реалізацію в енергетичній галузі на регіональному, європейському та трансатлантичному рівнях;
- врахування національного та міжнародного енергетичного розвитку та забезпечення національних цілей у галузі енергетики підтримкою МЗС як для реалізації регіональних проектів (в національних інтересах Румунії), так і для отримання підтримки зовнішніх партнерів у реалізації румунських проектів в енергетиці.

З кінця 2019 року спеціальним представником МЗС Румунії з енергетичної безпеки є Крістіан Бадеску⁸⁴.

Словацька республіка

Роль посла з особливих доручень з енергетичної безпеки та його команди полягає не лише у координації відповідних питань енергетичної безпеки, а також пошук альтернативних джерел постачань нафти і газу до Центральної Європи через Словаччину. Наприклад, в рамках питань природного газу, це з'єднання ГТС Словаччини з терміналами LNG у Хорватії та Польщі⁸⁵.

83 Kaja Tael becomes Ambassador at Large for Climate and Energy Policy // <https://vm.ee/en/news/kaja-tael-becomes-ambassador-large-climate-and-energy-policy>

84 Appointment of a Special Representative of the Ministry of Foreign Affairs on energy security // <http://mae.gov.ro/en/node/50350>

85 Zahranično-politický aspekt energetickej bezpečnosti je veľmi dôležitý // http://spnz.sk/stara_stranka/Casopis/09_05/09_05_06.pdf

Угорщина

Посол з особливих доручень з енергетичної безпеки опікується питаннями конкурентного ринку та торгівлі енергоресурсами, з цією метою вибудовує діалог з країнами постачальниками, а також сприяє розвитку бізнес-кластерів за різними секторами енергетики. Моніторинг інновацій та наукових проривів в енергетичній сфері також увійшло до завдань посла починаючи з 2020 року⁸⁶. Посаду введено у 2011 році, за період з 2011 по 2021 рр. змінилось 3 посла.

Посилення МЗС: практика ambassador-at-large

Щодо посилення ефективності МЗС в контексті енергетичної дипломатії, ми також вважаємо доцільним чітко визначити на рівні міністерства всі структурні підрозділи, які залучені до здійснення енергетичної дипломатії, із конкретним технічним завданням та зоною відповідальності в цій сфері. Задля уникнення накладання повноважень пропонуємо **чітко окреслити межі сфер відповідальності департаментів МЗС**. До того ж, враховуючи досвід європейських держав, задля збереження стабільності та спадковості функціонування цього напрямку варто створити **окремий Офіс** послів з особливих доручень у структурі апарату МЗС України, що у майбутньому вирішуватиме і координацію кліматичної та енергетичної дипломатії зокрема, завдання виокремлення якої піднімається світовими трендами.

86 International Energy Charter receives Pál Ságvári, Ambassador-at-Large for Energy Security from Hungary // <https://www.energycharter.org/media/events/article/international-energy-charter-receives-pal-sagvari-ambassador-at-large-for-energy-security-from-h/>

Окрім того, реалізацію завдань енергетичної дипломатії на пріоритетних напрямках варто посилити **посадою відповідального за енергетичну співпрацю** (можливо й у сфері науково-технологічних інновацій) у ключових країнах з метою забезпечення інтересів енергетичної безпеки держави та посилення присутності національних компаній на енергетичних ринках.

«Пробіли» у взаємодії між органами влади, що формують енергетичну дипломатію

Ми помітили, що іноді жоден із органів влади не має функцій чи повноважень, які в сукупності дозволили б скласти сталу систему координації та комунікації в частині енергетичної дипломатії. Такі «пробіли» можуть бути перешкодою для швидкого прийняття і виконання рішень.

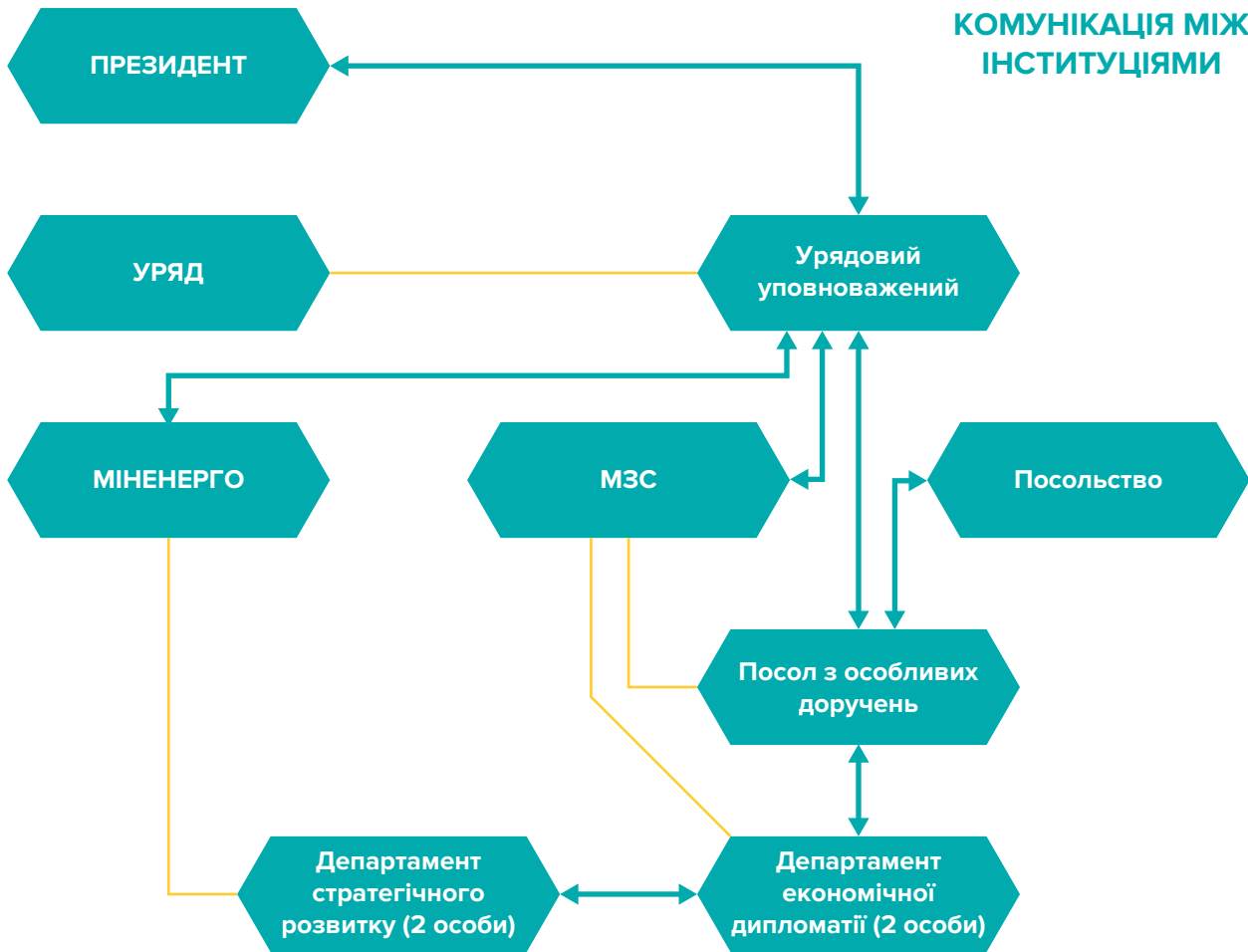
Наприклад, відповідно до Положення, робота Міністерства енергетики доволі побічно стосується міжнародних питань. В українській архітектурі енергетичної дипломатії Міненерго, згідно з законодавством, має формувати та реалізовувати державну політику у сфері енергетики, розробляти державні цільові програми, а це означає високу залежність ефективності енергетичної дипломатії України від Міністерства енергетики та від взаємодії між Міненерго та МЗС.

В той час, поки Міненерго має енергетичну експертизу та через національну політику визначає зміст меседжів енергетичної дипломатії, у цього міністерства немає прямого обов'язку сприяти роботі системі органів дипломатичної служби в напрацюванні та комунікації наративів, що стосуються енергетики. Отже, **для ефективної роботи вибраного напрямку енергетичної дипломатії, потрібно закріпити чіткі функціональні «містки» між повноваженнями МЗС та Міненерго**, що будуть представляти зрозумілий механізм міжвідомчої взаємодії в розробці меседжів та здійсненні енергетичної дипломатії.

Під час інтерв'ю ми питали про можливі рішення щодо налагодження кращої комунікації та формування «містків» між Міненерго (чи іншими ключовими міністерствами) та МЗС. Зважаючи на відповіді респондентів, ми б хотіли запропонувати можливі наступні рішення:

- У структурі Міненерго більш чітко визначити відповідальних за комунікацію з МЗС щодо питань енергетичної дипломатії. Ймовірно, це буде одна структурна одиниця, можливо кілька (покриваючи різні питання), однак доцільно мати чітких відповідальних на рівні посадових осіб. При цьому респонденти висловились проти ідеї дипломатичних радників, які існували раніше при Міненерго, вважаючи, що ту саму роль можуть виконувати посадові особи профільних Департаментів.
- Визначити постійні та ad hoc продукти, якими можуть обмінюватись відповідальні особи Міненерго та МЗС. Для збереження комунікації та інформування один одного, доцільно визначити постійні моніторингові продукти, які Міненерго могло б надавати не лише відповідальним посадовим особам МЗС, але і за потреби – відповідним посольствам. Зі свого боку, доцільно визначити механізм, за якими МЗС інформує Міненерго про важливі міжнародні події, результати візитів урядових делегацій тощо (про це респонденти звернули окрему увагу).
- Розглянути можливість делегувати представників Міненерго в окремі посольства, які є в ключових для України країнах. Ця ідея не знайшла одностайної підтримки серед респондентів; разом із тим, саме респонденти з посольств зазначили важливість роботи «професійних енергетиків» на місцях для більш ефективного проведення переговорів та просування інтересів України. Такий інструмент зменшує особистісний фактор поточних очільників міністерств, відомств та агенцій у прийнятті рішень в сфері енергетичної дипломатії. Крім того, це може виступати інструментом зняття суперечностей у взаємодії між міністерствами, та пришвидшити взаємодію як таку.

КОМУНІКАЦІЯ МІЖ ІНСТИТУЦІЯМИ

ІНСТРУМЕНТИ КОМУНІКАЦІЇ

Питання дублювання повноважень

Ми помітили, що функції органів влади іноді перетинаються, що послаблює чіткість розподілу повноважень. У кращому випадку це може призвести до дублювання роботи різними органами влади, у гіршому – у відсутності будь-якого відповідального за окремо визначену ділянку роботи.

Наприклад, згідно з функціоналом **Мінекономіки**, та згідно з кількістю його зовнішньополітичних функцій, цей орган може вважатися повноцінним актором економічної дипломатії (що, однак, зачіпає лише окремі питання енергетичної дипломатії). Зокрема, Мінекономіки:

- 1) бере участь у координації та розвитку транскордонного співробітництва;
- 2) здійснює міжнародне співробітництво у сфері технічного регулювання з відповідними органами інших держав;
- 3) забезпечує координацію роботи української частини спільних інституційних органів з питань торговельного та торговельно-економічного співробітництва Україна – ЄС;
- 4) здійснює загальну координацію діяльності української частини двосторонніх комісій, комітетів, координаційних рад та інших міжурядових органів з питань економічного співробітництва;
- 5) здійснює координацію проведення переговорів між Україною та іншими державами щодо укладення угод про вільну торгівлю;
- 6) забезпечує формування та реалізацію єдиної зовнішньоекономічної політики державної політики з питань залучення міжнародної технічної допомоги;
- 7) забезпечує і координує в межах повноважень, передбачених законом, виконання Українською Стороною зобов'язань за міжнародними договорами України з ЄС, бере участь у переговорах, спрямованих на забезпечення розвитку договірних відносин з ЄС;
- 8) проводить постійний моніторинг розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- 9) забезпечує взаємодію центральних органів виконавчої влади з питань виконання зобов'язань України, взятих у рамках вступу до СОТ.

З огляду на повноваження Мінекономіки, можна зробити висновок, що економічна дипломатія, на відміну від енергетичної дипломатії, має два законодавчо та функціонально потужні течії роботи – зі сторони Мінекономіки (визначення засад економічної дипломатії та, частково, її здійснення) та зі сторони МЗС (здійснення економічної дипломатії, переважно превентивна підготовка сприятливого для українського бізнесу середовища), що має в своєму підпорядкуванні закордонні дипломатичні установи, а отже кращий інструментарій для зовнішньої комунікації.

В частині енергетичної дипломатії, якщо в разі з Міненерго та МЗС гостро постає питання кооперації між органами, то в разі Мінекономіки та МЗС проблема може виникати через перетин і накладання повноважень, а також через відповідну паралельну роботу двох відомств.

Ми не пропонуємо тут додаткових рішень чи рекомендацій, оскільки ніхто з респондентів не позначив таке дублювання повноважень між Мінекономіки та МЗС як проблему. Разом із тим, ми б хотіли звернути увагу на потенційні конфлікти, які можуть виникати через особисті фактори чи інші причини.

Ми також не помітили суттєвого дублювання функцій між **офісом Віце-прем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції та МЗС**, хоча обидві структури мають подібний євроінтеграційний функціонал. **Однак євроінтеграційний напрямок є більш злагодженим** – законодавчо прописано, що Урядовий офіс у межах своїх повноважень взаємодіє з органами та агентствами ЄС, посольствами і представництвами іноземних держав та міжнародних організацій в Україні за координації з МЗС. При цьому, закріплене лідерство Офісу ВПМ щодо координації діяльності органів виконавчої влади з метою забезпечення системності та узгодженості процесу планування та виконання заходів державної політики згідно із зобов'язаннями України у сферах європейської та євроатлантичної інтеграції, а також в проведенні оцінки результатів такої діяльності.

Покращення координації з третіми сторонами

У деяких країнах, зокрема у США, велика увага приділяється координації та комунікації з іншими стейкхолдерами – зокрема, бізнесом, аналітичними центрами. Сьогодні в структурі МЗС існує платформа для координації зусиль з бізнесом, що займається або планує займатись експортом. Разом із тим, під час інтерв'ю респонденти звертали увагу, що відокремлення під-платформ або створення додаткових майданчиків координації, присвячених саме питань енергетики, сьогодні не вистачає. Для того, щоб відповісти на цей запит, ми пропонуємо наступні можливі інструменти:

- Створення **групи стратегічних радників**, делегованих від міністерств, відомств в енергетичній сфері та національних енергетичних компаній при МЗС (чи при новому координаційному центрі). Таким чином можна буде ефективніше залучати потрібну інформацію для виконання обов'язків. Такий підхід також дозволить продемонструвати міжнародним партнерам незмінність курсу України у стратегічно важливих енергетичних та кліматичних питаннях.
- До роботи координаційного центру доцільним вважається **долучення провідних українських «мозкових центрів»** (державних, приватних чи неприбуткових громадських об'єднань), оскільки в Україні наразі вони є певним комунікаційним містком між урядом, громадськістю та науковими інститутами, а також мають високу активність та партнерські зв'язки на міжнародному рівні.

Посилення представництва України в міжнародних енергетичних організаціях

Додатковою не до кінця використаною можливістю є **представництво України у міжнародних енергетичних організаціях**, що наразі може сприяти позиціонуванню України в міжнародній енергетичній політиці та сприяти реалізації її енергетичних інтересів та що теж потребує кількісного та якісного посилення.

В цьому контексті варто зазначити, що постанова КМУ «Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна»⁸⁷ містить перелік міжнародних організацій (МО), членом яких є Україна, та відповідальних за виконання зобов'язань ЦОВВ. В тому числі, в Постанові виокремленні наступні МО, що безпосередньо мають енергетичне спрямування, або ж є дотичні до енергетичних питань (назви органів в таблиці нижче вказані так, як це зазначено в постанові).

87 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-%D0%BF#Text>

Таблиця 3. Перелік деяких міжнародних організацій (МО), членом яких є України, та відповідальних за виконання зобов'язань, що з цього статусу випливають, ЦОВВ

МО	Відповідальний ЦОВВ
ЮНЕП	Міндовкілля, МЗС
Комісія сталого розвитку	Міндовкілля, МЗС, Мінекономіки
Комітет із сталої енергетики Європейської економічної комісії (ЄЕК ООН): (допоміжний орган ЄЕК ООН)	Міненерго, Держенергоефективності, НКРЕКП
Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)	Міненерго, Держатомрегулювання, СБУ, МЗС, ДАЗВ
Енергетичне співтовариство	Міненерго, НКРЕКП, Мінрегіон, Держенергоефективності, МЗС, Мін'юст, Міндовкілля, Мінекономіки
Робоча група з питань енергетики ГУАМ	Міненерго
Форум ОБСЄ з питань економіки та довкілля, координатор ОБСЄ з питань економіки та довкілля	Мінекономіки, Міненерго, Міндовкілля, Мінінфраструктури, МЗС
Центральноєвропейська ініціатива	МЗС, Мінекономіки, МКІП, МОН, Міндовкілля, Міненерго, Мінсоцполітики, Мінінфраструктури, ДАРТ, Держкомтелерадіо, НАДС
Договір до Енергетичної хартії та пов'язані з ним документи (ДЕХ)	Міненерго, Мінекономіки, Держенергоефективності, НКРЕКП, МЗС
Зустріч Сторін Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Конвенція Еспоо)	Міндовкілля, МЗС, Мінінфраструктури, Міненерго, ДСНС, Мінекономіки, Мінрегіон, Мін'юст

З переліку випливає, що Міненерго є ключовим міністерством для організації роботи з МО, що мають енергетичний фокус (МЗС навіть не всюди є в переліку відповідальних – як, наприклад, в ситуації з Робочою групою з питань енергетики ГУАМ та Комітетом із сталої енергетики ЄЕК ООН).

Щодо безпосередньо збільшення ефективності та активності України в перелічених МО, то доцільним було б ширше використання механізму «voluntary national contribution» (є поширеним в системі ООН⁸⁸ та НАТО⁸⁹) – добровільне та проактивне залучення України до роботи цієї організації, зокрема посилення експертного залучення.

88 https://www.unjui.org/sites/www.unjui.org/files/jiu_document_files/products/en/reports-notes/JIU%20Products/JIU_REP_2007_1_English.pdf

89 <https://www.enseccoe.org/en/newsroom/voluntary-national-contribution-arrangement-signed/121>

2.3. Державно-приватне партнерство

Синергія держави та бізнесу **передбачає координацію та взаємодію щодо ефективної реалізації інтересів обох сторін, не створюючи як перешкод розвитку українського бізнесу, так і з урахуванням інтересів та завдань національної безпеки стратегічного рівня.**

Бізнес в енергетичній сфері представлений державними та недержавними компаніями й структурами. Координація взаємодії держави і влади наразі здійснюється різними шляхами. **Однак, спостерігається часто низький рівень підпорядкованості та взаємодії у артикуляції позицій назовні.**

Відповідно до Указу Президента України «Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном»⁹⁰ від 8 квітня 2010 року, функції практичної реалізації відстоювання зовнішньоенергетичних інтересів України на **двосторонньому рівні покладено на департамент економічної дипломатії** центрального апарату МЗС, а також на **відділи з економічних питань у складі закордонних дипломатичних установ** України. Відділи з економічних питань забезпечують моніторинг основних тенденцій, зокрема, на світових енергетичних ринках, а також заходів, які вживаються урядами інших держав щодо імпорту товарів на ринки відповідних країн, походженням у тому числі й з України, міжнародного досвіду регулювання різних сфер господарської діяльності, взаємодії державного та приватного секторів, реагування урядів інших країн на глобальні виклики світової економічної, фінансової та торговельної систем.

На реалізацію **механізмів державно-приватного партнерства (ДПП)**, передбаченими ЕСУ 25 жовтня 2020 року був прийнятий Закон України «Про державне-приватне партнерство»⁹¹, та яке визначається як співробітництво між державою Україна та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору. До сфери застосування ДПП входять виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій; збір, очищення та розподілення води.

Перевагами механізму ДПП є⁹²:

- підвищення ефективності управління об'єктами державної та комунальної власності;
- покращення якості публічних послуг для населення та бізнесу;
- створення умов для використання новітніх технологій та запровадження інновацій;
- зниження навантаження на державний бюджет та оптимізація бюджетних видатків на надання публічних послуг та утримання бюджетних установ.

Однак, зважаючи на новизну цього механізму, необхідний час на його повноцінне впровадження.

90 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/522/2010#Text>

91 Закон України «Про державне-приватне партнерство» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

92 Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ ТА ПЕРЕВАГИ МЕХАНІЗМУ ДПП - <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=196d3373-eb07-4834-a61e-b3608f28eb22&title=SutnistDerzhavnoprivatnogoPartnerstva?uoarpvhfihojjjj>

Дипломатична підтримка вітчизняних експортерів є одним з важливих напрямів роботи МЗС, яка спрямована на розширення географії ринків збуту та забезпечення галузевої диверсифікації вітчизняного експорту. У контексті забезпечення реалізації національних пріоритетів, сприяння виходу українських експортерів на зовнішні ринки, захисту їхніх економічних інтересів за кордоном і залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України з квітня 2013 року при МЗС діє Рада експортерів та інвесторів (PEI)⁹³.

У рамках PEI на постійній основі здійснюється моніторинг та оперативне **інформування національних виробників стосовно потенційних можливостей** розширення української присутності на світових ринках, зацікавленості іноземних компаній у налагодженні контактів з вітчизняними партнерами.

У практичному плані роботи PEI запроваджено механізм опрацювання звернень вітчизняних компаній щодо просування їх продукції та пошук партнерів на іноземних ринках із використанням наявних можливостей економічних відділів у складі закордонних диппредставництв.

При цьому одним із ключових завдань роботи PEI є **сприяння участі українських компаній у тендерах та конкурсах, реалізації інфраструктурних та інвестиційних проектів за кордоном, участі у виставкових заходах та форумах**, що сприяє розвитку міжнародної виробничої кооперації вітчизняних підприємств, збільшенню обсягів українського експорту та просуванню комерційних інтересів наших компаній на світових ринках в цілому. Таким чином, **закордонні дипломатичні установи України в рамках роботи PEI забезпечують необхідний інформаційний супровід участі вітчизняних компаній в міжнародних проектах**.

Водночас, існують приклади низької ефективності взаємодії держави та влади. Зокрема, це можна проілюструвати ситуацією навколо позицій НЕК «Укренерго» та НАЕК «Енергоатом». Зокрема, в той час, коли НЕК «Укренерго» виступав за реалізацію проекту «вставка постійного струму між Бурштинським островом та ОЕС України» (який дозволив б відкрити канал імпорту та експорту електроенергії в ОЕС України із західного напрямку), НАЕК «Енергоатом» виступав за реалізацію проекту «Енергоміст: Україна-ЄС» через відновлення роботи магістральної мережі між Україною та Польщею (що дав би можливість компанії експортува-

93 Рада експортерів та інвесторів при МЗС України // <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/rada-eksporteriv-ta-investoriv-pri-mzs-ukrayini>

ти електроенергію до європейських країн⁹⁴). Відтак, маємо факт відсутності «one-voice policy» в Україні щодо ключових енергетичних проєктів та викликів.

З метою налагодження системного підходу в роботі з національними енергетичними компаніями в рамках реалізації зовнішньої енергетичної політики доцільно:

- визначити форми та заходи щодо дипломатичної підтримки діяльності національних енергетичних компаній — як приватних, так і державних (починаючи від надання інформацій про стан енергетичних ринків, технічний стан енергосистем сусідніх держав, технологічно-інноваційне оновлення, здійснення ринкових маркетингових досліджень, ведення переговорів тощо);
- організувати регулярне інформаційне забезпечення національних енергетичних компаній відповідно до специфіки їх діяльності, що надходить з дипломатичних установ за кордону.

Тож ефективна побудова взаємодії держави та приватних енергетичних компаній може бути налагоджена через активізацію представлення інтересів компаній на зовнішніх ринках, надання інформаційної підтримки тощо. Сприяння діяльності цих компаній, з одного боку, має бути запорукою поповнення державного бюджету країни та створення додаткових робочих місць, і водночас має відбуватися у скоординованому напрямку в рамках інтересів енергетичної політики держави.

94 Проєкт енергомосту Україна-ЄС, який схвалюють у Європі та США, гальмує «Укренерго» - «Енергоатом» // https://www.energoatom.com.ua/ua/actvts-16/energomist_ukraina_es-215/zmi_pro_proekt-217/p/proekt_energomostu_ukraina_es_akij_shvaluut_u_evropi_ta_ssa_gal_mue_ukrenergo_energoatom-45262

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

1. Хоча питання взаємодії органів влади (горизонтальна складова) та повноваження відповідних міністерств, відомств, агенцій (вертикальна складова) доволі добре прописані в законодавстві, стратегіях, положеннях про функціонування структурних складових, настановах, **на рівні реалізації залишаються питання, які не дозволяють вибудувати чітку структуру діяльності енергетичної дипломатії.** Ці питання стосуються, наприклад, «пробілів» у постійній координації між окремими міністерствами (МЗС та Міненерго), іноді – дублювання функцій (МЗС та Мінекономіки), відсутності центру координації різних міністерств у найбільш критичних питаннях енергетичної дипломатії.

2. **Відсутність єдиної та скоординованої зовнішньої політики держави в енергетичній сфері має наслідком ускладнену процедуру формування «єдиного голосу»,** а також відсутність чіткого механізму координації та взаємодії. Це зменшує ефективність МЗС в якості єдиного координуючого органу для всієї зовнішньої політики, зокрема утруднює (1) виконання пріоритетних для інтересів національної безпеки енергетичних завдань (наприклад, протидія «Північному потоку-2, інтеграція до ENTSO-E тощо), (2) забезпечення державних та приватних акторів актуальною і достовірною інформацією щодо поточної ситуації в енергетичній сфері у ближньому зарубіжжі та у світі в цілому, (3) створення сприятливих умов для позиціонування національних енергетичних інтересів назовні.

3. На нашу думку, **вдосконалення системи взаємодії можливо зробити на кількох рівнях.** На рівні уряду, для кращої горизонтальної координації міністерств, ми рекомендуємо розглянути створення окремого відповідального за питання енергодипломатії (на розгляд подано кілька варіантів). На рівні МЗС, ми пропонуємо більш чітко прописати «енергетичну складову» у посадові обов'язки відповідальних осіб, за потреби – розглянути можливість створення посади Посла з особливих доручень. На рівні Міненерго, ми пропонуємо посилити «дипломатичну складову», визначивши чітких відповідальних за взаємодію та координацію роботи з МЗС, а також продукти, якими обидві сторони будуть обмінюватись на постійній основі чи ad hoc.

4. Ми пропонуємо **посилити представництво України в міжнародних енергетичних організаціях,** розглянувши можливість забезпечити більшу присутність українських дипломатів, представників міністерств чи експертів у цих організаціях. Це дозволить краще отримувати інформацію про розвиток і пріоритети цих організацій, і просувати інтереси України в них.

5. У випадку втілення економічного виміру енергетичної дипломатії, ми пропонуємо **зберегти і розвинути інструменти взаємодії Міненерго, МЗС та інших органів влади із бізнесом.** Крім уже створених майданчиків співпраці, пропонується створити додаткові платформи комунікації, які б стосувались саме екологічного та енергетичного напрямків.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Україна, маючи гостру потребу в реалізації своїх національних інтересів в сфері енергетики за рахунок дво- або багатосторонньої взаємодії на міжнародній арені та будучи частиною глобальних та регіональних процесів в сфері енергетики та клімату, використовує в своєму арсеналі енергетичну дипломатію, однак її пріоритети, залучені актори, принципи та інструменти не є чітко визначеними.

Через відсутність на національному рівні окреслених пріоритетів енергетичної дипломатії та розуміння змісту, ролі й значення енергетичної дипломатії, структура прийняття рішень та їх імплементації не є скоординованою. Водночас, проблемою є перетин повноважень та функцій органів центральної влади, прямо чи опосередковано відповідальних за діяльність держави в сфері енергетичної дипломатії.

Окрім того, на стратегічному рівні важко відслідкувати центр прийняття рішень в сфері енергетичної політики та енергетичної дипломатії зокрема, що має наслідком ускладнену процедуру формування «єдиного голосу», а також відсутність чіткого механізму координації та взаємодії.

Адресуючи перелічені вище проблеми, ми пропонуємо наступне.

I. Пріоритети енергетичної дипломатії

Ми вважаємо недоцільним для України виокремлення енергетичної дипломатії у якості самостійного напрямку дипломатичної активності та пропонуємо взяти за основу гібридну модель енергетичної дипломатії в складі економічної дипломатії з посиленими безпековим та кліматичним компонентами.

II. Координаційний центр енергетичної дипломатії

Ми вважаємо за необхідне виокремлення координаційного центру зовнішньоенергетичної політики, що може існувати в наступних варіаціях: Спеціальний уповноважений з енергетичних питань при

- Президенті України;
- Спеціальний уповноважений з енергетичних питань, при Раді національної безпеки та оборони України;
- Спеціальний урядовий уповноважений з енергетичних питань (з питань енергетики та клімату/ з енергетичної безпеки);
- Віце-прем'єр-міністр з енергетичної (або енергетичної та кліматичної) політики.

Як найбільш збалансоване, на нашу думку, рішення, ми пропонуємо створення посади та офісу Спеціального урядового уповноваженого з питань енергетики та клімату.

III. Структурне посилення МЗС

Ми пропонуємо запровадження посади Посла з особливих доручень (Ambassador-at-large) з енергетичних питань / питань енергетичної безпеки / енергетичної дипломатії / клімату та енергетики та створення офісу або структурного підрозділу (support office) для забезпечення принципу інституційної пам'яті / спадковості та з метою ефективного виконання покладеного на Посла повноважень, а також посилити штат дипломатичних відомств в пріоритетних країнах посадою відповідального за енергетичну співпрацю.

IV. Покращення міжвідомчої взаємодії

Ми вважаємо, що слід використовувати механізм направлення від МЗС штатних представників до частково відповідальних за формування та здійснення енергетичної дипломатії міністерств та відомств та практику відрядження представників Міненерго в посольства та представництва України в країнах, що мають стратегічне значення для енергетичної сфери.

V. Покращення взаємодії на рівні «держава-бізнес»

Ми пропонуємо визначити й представити принципи відбору енергетичних компаній (як приватних, так і державних), яким надають дипломатичну підтримку, й визначити форми такої підтримки. Також доцільним вважаємо долучення представників держави, які б підпорядковувалися єдиному центру прийняття рішень в зовнішній енергетичній політиці, до роботи наглядових рад стратегічних державних енергетичних компаній.

КЕЙС:

«ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2» – АЛГОРИТМ ДІЙ

Статус-кво. Адміністрація президента США Джо Байдена призупинила дію санкцій проти компанії-оператора проєкту Nord Stream 2, її генерельного директора Маттіаса Варніґа та чотирьох корпоративних співробітників компанії⁹⁵. Водночас, в Конгресі підтримується ідея, що санкції мають бути застосовані повною мірою⁹⁶. Єврокомісія, в свою чергу, й надалі не підтримує проєкт⁹⁷, поки Німеччина докладає значних дипломатичних зусиль для його успіху⁹⁸, попри ідеї введення мораторію щодо проєкту всередині країни⁹⁹ та заклики міжнародної спільноти¹⁰⁰. Тим часом, перша гілка «Північного потоку-2» добудована¹⁰¹, тоді як інші конструкторські роботи теж добігають завершення.

Сценарій №1 (за використання наявних ресурсів та структури)

Крок 1. Ініціація питання на багатьох рівнях (МЗС, Міненерго, ОПУ, НАК «Нафтогаз», громадянське суспільство), самостійне дослідження проблеми на кожному з рівнів. Міжвідомча комунікація переважно на рівні особистих контактів.

Крок 2. Визначення власної позиції та стратегії кожного з залучених акторів (наприклад, 1 – активна протидія / пасивна реакція; 2 – необхідність повернення жорсткого санкційного режиму / запровадження мораторію / відсутність протидії за умови визначених гарантій тощо).

Крок 2. Паралельна несинхронна комунікація заданого питання на міжнародній арені окремими неузгодженими між собою тезами. Лідерство ініціативне, відсутність єдиного відповідального за стратегію та наративи.

Без суттєвих модифікацій системи, можна було б запровадити наступне:

1) визначити відповідальну особу / групу осіб щодо питання «Північного потоку-2» від кожного з залучених внутрішніх акторів (МЗС, Міненерго, ОПУ, РНБО, НАК «Нафтогаз» та ін.);

2) встановити формат подальшої швидкої міжвідомчої комунікації – в рамках даного формату налагодити постійний обмін інформацією (свідчення про події та зустрічі, аргументи, дії кожного з акторів щодо заданої теми);

3) напрацювати в рамках даного формату спільну позицію (зі збереженням можливості її оновлення як відповідь на зміну вихідних умов), формування спільної комунікаційної стратегії й визначення ролі та функціоналу кожного з акторів.

Сценарій №2 (за умови втілення основних рекомендацій)

Крок 1. Ініціація питання на будь-якому рівні (МЗС / Міненерго / ОПУ / НАК «Нафтогаз» / новостворений координаційний центр), передача завдання на рівень координаційного центру; визначення відповідальних осіб на кожному рівні.

Крок 2. Визначення типових інфопродуктів (інформація, якою на постійній основі чи ad-hoc будуть обмінюватися між собою залучені органи). Наприклад, Міненерго відповідає за ін-

95 <https://www.dw.com/uk/ssha-vidmovyls-vid-sanktsii-proty-kompanii-nord-stream-2/a-57590986>

96 <https://ua-energy.org/uk/posts/konhresmeny-respublikantsi-vymahaiut-sanktsii-proty-pp-2>

97 <https://ua-energy.org/uk/posts/yevrokomisiia-pidtrymuvatyme-ukrainu-u-protydii-pivnichnomu-potoku-2>

98 <https://ua-energy.org/uk/posts/delehatsiia-nimechchyny-v-ssha-obhovoryt-pp-2>

99 <https://www.euointegration.com.ua/news/2021/01/24/7118900/>

100 <http://moratorium-for-ns2.org/en/?fbclid=IwAR2ZsuEaOCmKvWvD4YhTksXiFd3CjSOVO3P7BkLYUeoID2hzMlnVLxW-dU>

101 <https://www.epravda.com.ua/news/2021/06/4/674657/>

формування щодо технічних моментів функціонування української ГТС, МЗС робить регулярний апдейт щодо настроїв відносно «Північного потоку-2» в ключових країнах, НАК «Нафтогаз» інформує щодо статусу проведеної роботи та контактів тощо.

Крок 3. За ініціативи координаційного центру, на базі зібраної інформації та за участі визначених координаційних центром акторів формується спільний для країни план дій щодо «Північного потоку-2», а також перелік зовнішніх стейкхолдерів (в Україні та за кордоном).

Крок 4. Подальша координація роботи на всіх напрямках (збір інформації, замір ефективності, кризове реагування, оновлення message box). Злагоджена комунікація заданого питання на міжнародній арені (опційно, через роботу Посла з особливих доручень, делегацій, працівників посольств з «енергетичним» портфелем). Визначений лідер (координаційний центр), синхронізоване та адаптивне внутрішнє бачення результує в видиму політику «єдиного голосу» України на міжнародній арені.

